T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜNDE REKABET VE ETKİNLİK ÇERÇEVESİNDE İNTERNET BANKACILIĞININ ÖNEMİ

FATİH YEŞİLGÜL

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. İSMAİL ORÇUN GÜNDÜZ

EDİRNE, 2019

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BANKACILIK ANABİLİM DALI

BİLİM DALLARINDA-YÜKSEK LİSANS

TEZ SAVUNMASI VE SÖZLÜ SINAV TUTANAĞI

Fatih YEŞİLGÜL tarafından hazırlanan "Türkiye'de Bankacılık Sektöründe Rekabet Ve Etkinlik Çerçevesinde İnternet Bankacılığının Önemi" Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca **26.08.2019 Pazartesi** günü saat ..10.00.. 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *Kabul edilmesine **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Gökhan SÖNMEZLER	Kabul edilmesine	
Doç. Dr. İsmail Orçun GÜNDÜZ	Kabul edilmesine	
Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Altuntaş	Kabul edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ANABİLİM DALI
DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

19/9/2019

İmza

Tezin Adı: Türkiye'de Bankacılık Sektöründe Rekabet ve Etkinlik Çerçevesinde İnternet Bankacılığının Önemi
Hazırlayan: Fatih YEŞİLGÜL

ÖZET

20. Yüzyılın son çeyreğinde teknolojinin gelişimine binaen finansal araçların kullanımı artmış, küreselleşen dünyada yerini almak için Türkiye de ekonomi sistemini serbestleştirici adımlar izleyerek dünyaya ayak uydurmaya çalışmıştır. Bu durum gerek yeni bir sisteme geçişin ilk zorlukları nedeniyle ve gerekse sistemin sağlam bir zemine oturtulmaması sebebiyle beraberinde ekonomik krizleri getirmiştir.

Türkiye'nin yabancı sermayeyi ülkeye çekmek adına birtakım düzenlemeler yapması, pazarın yabancı sermaye tarafından cezbedici olması gibi sebeplerden dolayı yabancı sermaye Türkiye'de varlığını göstermeye başlamıştır. Yabancı sermayenin girişiyle ulusal bankalar ve yabancı bankalar arasında ciddi ölçüde rekabet oluşmuş ve bu rekabet sonucunda kaynaklarını etkin kullanmak adına birtakım gelişmeler seyredilmiştir.

İşte bu gelişmelerinden en önemlilerinden bir tanesi de, teknolojinin de büyük ölçüde yüzyıla ışık tutmasıyla birlikte, günden güne önemi artan internet bankacılığıdır. İnternet bankacılığına geniş bir pencereden bakıldığında, fiziksel bir mekâna bağlı kalmadan, mesai saatleri kavramı dışında; banka müşterilerinin, bankalarından aldığı hizmetlerin neredeyse tamamını, bilgisayar, telefon ve tabletleri aracılığıyla gerçekleştirdiği alternatif bir dağıtım kanalıdır diyebiliriz.

Bu çalışmada yabancı sermayenin de bankacılık sektörüne girmesiyle beraber, bankaların sıkı rekabetlerini sürdürürken internet bankacılığına yönelmelerinin kendileri ve müşterileri açısından faydaları araştırılmış, maliyetlerinin düşmesine etkileri anlatılmıştır.

Anahtar Sözcükler: İnternet bankacılığı, bankların rekabeti, İnternet bankacılığının banka maliyetlerine etkisi, internet bankacılığının müşteri açısından faydaları

Name of Thesis: The Importance of Internet Banking in Turkey With in the Framework of Competition and Efficiency in the Banking Sector

Prepared by: Fatih YEŞİLGÜL

ABSTRACT

20. Owing to the increased use of financial instruments for the development of technology in the last quarter century, Turkey has to take its place in the globalized world economy by following the steps of releasing the system has tried to adapt to the world. This situation has brought economic crises both because of the first difficulties of transition to a new system and because the system was not placed on a solid ground.

Turkey's behalf attract foreign capital to make some arrangements, the market for reasons such as being attractive by foreign capital has begun to show the presence of foreign capital in Turkey. With the introduction of foreign capital, there has been considerable competition between national and foreign banks, and as a result of this competition, a number of developments have been observed in order to use its resources effectively.

One of the most important of these developments is internet banking, which has become more and more important with the help of technology shedding light on the century. Internet banking is viewed from a large window, without being bound to a physical space, except for the concept of working hours; It is an alternative distribution channel where bank customers perform almost all of the services they receive from their banks through their computers, phones and tablets.

In this study, with the introduction of foreign capital into the banking sector, the benefits of the banks' tendency towards internet banking while maintaining their tight competition were investigated for themselves and their customers, and their effects on the reduction of their costs were explained.

Keywords: Internet banking, competition of banks, effect of internet banking on bank costs, benefits of internet banking for customers

ÖNSÖZ

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bankacılık Ana Bilim dalında yüksek lisans tezi olarak sunulan bu çalışmam "Türkiye'de bankacılık sektöründe rekabet ve etkinlik çerçevesinde internet bankacılığının önemi" adını taşımaktadır.

Çalışmada; Türk Bankacılık Sektörüne 2000'li yılların başlarında yabancı sermayeli bankaların da katılmasıyla artan rekabet ortamında; internet bankacılığının maliyetlere olan etkisi araştırılmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **ii**
ÖNSÖZ ..... **iii**
İÇİNDEKİLER ..... **iv**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **vi**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **vii**
GİRİŞ **1**

1.BÖLÜM: **3**
BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ **3**
1.1. Ekonomik Kalkınma 3
1.2. Bankaların Kalkınma Açsısından Önemi 4

2. BÖLÜM: **8**
2000 YILI SONRASI TÜRKİYE EKONOMİSİNİN GÖRÜNÜMÜ **8**
2.1. Kriz Öncesi Dönemde Ülke Ekonomisinin Genel Durumu 8
2.2. Finansal Kriz ve Bankacılık Kesimi 13
2.3. Kriz Sonrasında Ekonomi ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirmeleri 20
2.4. "Güçlü Ekonomiye Geçiş" Programı ve Getirdikleri 22

3. BÖLÜM: **26**
YABANCI SERMAYENİN TÜRKİYEYE GELİŞİ VE GELİŞMELER **26**
3.1. 2000–2006 Döneminde Faaliyet Gösteren Bankalar 26
3.2. Yabancı Sermayenin Bankacılık Sektörüne Geliş Nedenleri 29
3.3. Yabancı Sermayenin Bankacılık Sektörü ve Ülke Ekonomisine Etkileri 36

4. BÖLÜM: **40**
BANKALAR ARASI REKABET VE MALİYETLERİ DÜŞÜRMEYE YÖNELİK ÇALIŞMALAR IŞIĞINDA İNTERNET BANKACILIĞI **40**

4.1. Yabancı Bankaların Ülkeye Girişleriyle Birlikte Artan Rekabet 40
4.2 Rekabette Güçlenmek Adına Maliyetlerin Düşürülmesi..... 42
4.3. İnternet Bankacılığının Etkin Maliyetlerin Düşürülmesine Etkisi 44
4.4. İnternet Bankacılığı ile Yıllara ilişkin Maliyetlerin Düşmesi 53

SONUÇ..... 57
KAYNAKÇA 59

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. 2001-2003 Yılları Arası Türk Bankacılık Sektörü Mali Yapısı 11
Tablo 2. 2008-2009 Yılları Arası Türk Bankacılık Sektörü Mali Yapısı 13
Tablo 3. Bankacılık Sektörü Avrupa Birliği ve Türkiye Penetrasyon Oranı Karşılaştırması..... 31
Tablo 4 . Türkiye'de 2001 Yılından Sonra Hisseleri Yabancılar Tarafından Satın Alınan Bankalar 34
Tablo 5. 1980 ile 2000 yılları arasında Türkiye'de Faaliyet Gösteren Yabancı Banka Sayıları 35
Tablo 6. Son Yedi Yıla İlişkin İnternet Bankacılığı Kullanan Müşteri Sayıları..... 51
Tablo 7. Bankaların İşlem Maliyetleri 55

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde Bankalar 5
Şekil 2. Ekonomik Krizlerin Çeşitleri 16
Şekil 3. 2000 Krizi'nde Faiz Oranlarının Değişimi 19
Şekil 4. Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı 23
Şekil 5. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı 25
Şekil 6. . Banka Sayısındaki Gelişmeler (2000-2006) 26
Şekil 7. Şube Sayılarındaki Gelişimeler ve Bunların Fonksiyonel Dağılımı (2000-2006) 27
Şekil 8. Personel Sayısı Dağılımı (2002-2006) 27
Şekil 9. Yabancı Bankaların Sektör Payı 37
Şekil 10. Yıllara Göre Makroekonomik Göstergelerin Değişimi 39
Şekil 11. Çalışan Sayısı (kişi) 52
Şekil 12. Şube Sayısı (adet) 53
Şekil 13. Bankaların İşlem Maliyetleri 54

GİRİŞ

Türkiye'de, 1980'li yıllarda finansal alanda serbestleşme ile başlayan yeni bir dönemden bahsetmek mümkündür. Bankacılık sektöründeki alışılagelmiş kanun ve uygulamaların değiştiği bu dönemde, yapının esnekleştirildiği ve piyasalara yabancı yatırımcıların girişlerini kolaylaştıracak adımların atıldığını gözlemlemekteyiz. Ancak finansal açıdan kapalı bir dönemden çıkmış ülkede piyasanın gerektirdiği alt yapıların hazır olmaması, dünyada gerçekleşen krizler, ülkede yaşanan doğal afetler ve siyasi istikrasızlıklar sonucunda 2000'li yılların krizlerine gebe kalmış bir Türkiye meydana gelmiştir.

2000'li yıllarda ülkede ciddi krizler meydana gelmiş, ekonominin bel kemiği olan bankalar batmaya yüz tutmuş, birçok bankaya TMSF'ye devrolmuş, döviz kurlarında sıra dışı dalgalanmalar meydana gelmiş ve ülke içinde faizler çok yüksek seviyelere ulaşmıştır.

Sonrasında IMF icra direktörlerince Türkiye için bir program belirlenmiş, ödün verilmeden programa uyulmaya çalışılmıştır. Ancak yine de en başta fark edilmeyen, zamanla eksikleri görülen programda ciddi sorunlar meydana gelmiş, enflasyon ve kurlarda aşırı yükselmeler oluşmuştur. Bu bağlamda programda yeni revizeler yapılmış ve finansal sektör kırılganlığa karşı güçlendirilmeye çalışılmıştır.

Tüm bu bilgiler ışığında "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" ile birçok kanunda değişiklik yapılmış, ülkede istikrarın sağlanması için finans sektörü şeffaflaştırılmış, bağımsız denetim mekanizmaları oluşturulmuştur.

Ardı arkası kesilmeyen istikrar adımları ve uygulamalarıyla batan ve el konulan bankaların yerine daha güçlü şekilde ayakta kalabilen bankalar ortaya çıkmış ve Türkiye yabancı bankalar için cazibesi yüksek pazar haline gelmiştir. Banka satın alma yoluyla ya da birleşme yoluyla ülkeye giriş yapan yabancı bankalar, sektörü ve dolayısıyla ekonomiyi canlandırmış; bu durum haliyle rekabeti de büyük ölçüde arttırmıştı. Dünya genelinde yaşanan teknolojik gelişmeler ışığında bankalar birbirleriyle rekabet anlamında yarışırken, teknolojik ürünlerin kullanımı hem rekabet açısından hem de etkin maliyetlerin düşürülmesi açısından müşterilerine sunmuştur.

Rekabette yeni imkânlar sunmak adına maliyetlerin düşürülmesi yönünde atılan önemli adımlardan bir tanesi de internet bankacılığının müşterilere sunulması

olmuştur. Mevduat çekme ve yatırma işlemlerinin haricinde neredeyse her işlemin yapılmasına olanak tanıyan bu sistemin kuruluş maliyetleri önemli derecede yatırımlar gerektirse de sonrasındaki kullanımların bankalara işlem maliyetleri açısından önemli derecede avantaj sağladığı görülmektedir.

Türkiye'de internet bankacılığının, bankacılık sektöründeki rekabet ve etkinlik çerçevesinde önemine ilişkin verileri içeren bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde bankacılık sektörünün ekonomi üzerindeki etkilerine değinilmiştir. İkinci bölümde 2000 yılı sonrasında Türkiye'nin ekonomik anlamda genel görünümünden ve meydana gelen krizlerin bankacılık sektörü üzerindeki etkilerine değinilmiştir. Üçüncü bölümde yabancı sermayenin Türkiye'ye gelişi sebep- sonuç ilişkileriyle ele alınmıştır. Yabancı sermaye girişleriyle meydana gelen gelişmeler, bankların ülke ekonomisine ve rekabete olan katkılarından söz edilmiştir. Son bölümde ise bankacılıkta artan rekabet ve teknolojik gelişmeler ışığında maliyetleri düşürmek adına internet bankacılığının önemine değinilmiştir. Bu bağlamda internet bankacılığı ile maliyetlerin düşürülmesi bugüne kadar bankalarca sürekli olarak ön planda tutulmuş olmakla birlikte bundan sonra da önemini arttırarak koruyacağı aşikârdır.

1.BÖLÜM:

BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

1.1. Ekonomik Kalkınma

Ekonomik büyüme denilince bir ekonomide, belirli bir zaman diliminde mal ve hizmet üretim miktarında artış ve buna bağlı olarak milli gelirin yükselmesi ile ölçülebilmektedir. Bunun yanı sıra ekonomik kalkınma dendiğinde ise yukarıda bahsedilen üretim ve gelir artışlarıyla birlikte, kültürel ve politik sahada yaşanan bir dizi olumlu değişim olarak adlandırılabilir (Berber, 2006: 9).

Kalkınma kavramına bakacak olursak, büyümeye oranla daha geniş kapsamlıdır. Kalkınma denilince akla gelen, gelişmemiş ya da az gelişmiş bir toplumun iktisadi mali yapısıyla birlikte sosyal alanda, kültürel alanda ve hatta siyasal alanda iyileşmeden, önceki duruma göre yeni bir sisteme kavuşma durumunun ortaya çıkmasından bahsedilebilir. Kalkınmanın temel unsurları arasında; kişi başına düşen milli gelirin yükselmesi, üretimde etkinlik ve üretime bağlı miktarların olumlu yönde artması, sanayi kesiminin içinde bulunduğu sektörün gerek milli gelir ve gerekse ihracat içindeki payının yükselmesi gibi olgulardan söz edilebilir (Taban ve Kar, 2014, s.3-4).

Kalkınma ve büyüme kavramları arasındaki en göze çarpan farklılık, büyüme kavramında hali hazırdaki yapının baz alınmasıdır. Ancak kalkınma kavramında mevcut yapının değiştirilerek yerine daha iyi bir sistemin getirilmesi söz konusudur.

Kalkınmanın ortaya çıkmasıyla ekonomi alanının yanı sıra sosyal ve kültürel yükselmeden bahsetmişken, bu kavram içindeki sosyal gelişmenin göstergelerine örnek olarak; işsizlik oranı, yoksulluk oranı, gelir dağılımı, ülkenin sağlık ve eğitim düzeylerini örnek göstermemiz mümkündür.

Kalkınma ile ilgili söylenecek şeyler arasında devam ettirilebilir ekonomik büyüme sahasının oluşturulabilmesi için kıt olan kaynakların verimli bir biçimde dağıtılmasından bahsedebiliriz. (Alataş, 2014: 5).

Ekonomik Kalkınma kavramının hangi kriterlere göre tartıldığına bakacak olursak; (Alataş, 2014: 11).

- Kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hasıla
- Kişi başına düşen milli gelir ve dağılımı
- Beşerî Sermaye
- Bireylerin Eğitim düzeyi
- Ülkenin nüfusundaki Tarımla uğraşan kesim ve şehir nüfusunun payları
- Milli gelirini içindeki dış ticaret payı
- Bireylerin Sağlığı

1.2. Bankaların Kalkınma Açsısından Önemi

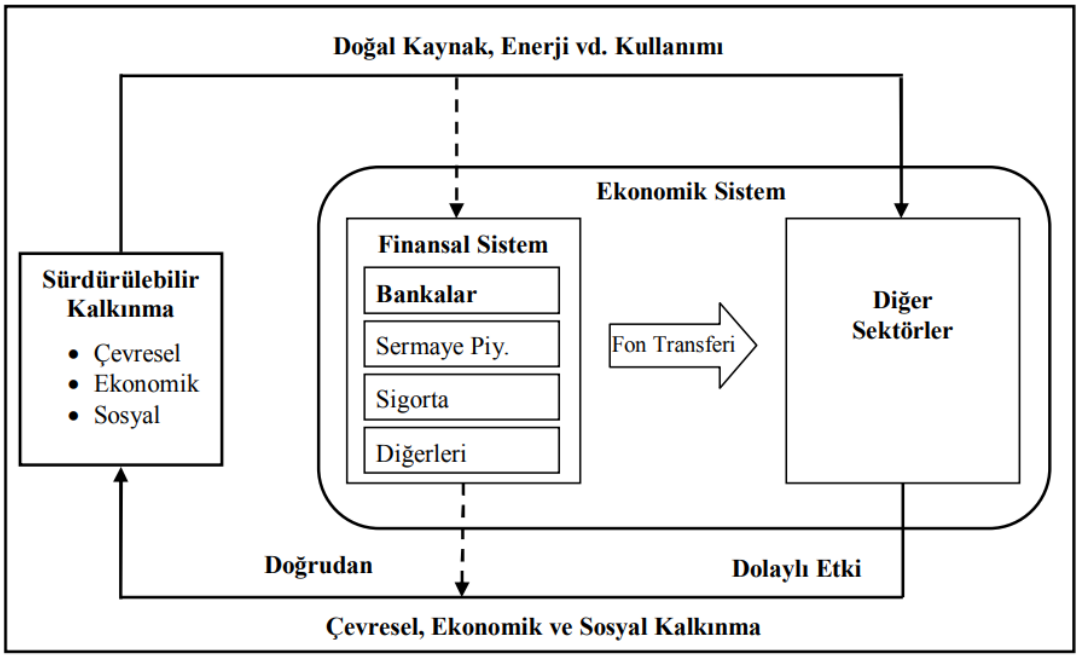
Bankalarım temel işlevlerine baktığımızda fon arz edenlerle, fon talep edenler arasındaki transfer rolünü üstlendiğini görmekteyiz. Fon üretim kabiliyetleri ve parasal transfer mekanizmasında üzerlerine aldıkları bu rol, piyasada ekonominin temel aktörleri olduğunun belli başlı kanıtı sayılır. Bu sebeple bankalar hali hazırdaki iktisadi düzenin sürdürülebilirliği açısından oldukça önemlidir. (Yanık, 2008: 70)

Tüm bu bilgiler ışığında bankalar finansal sistem içerisinde neden ciddi öneme sahiptir diye bakıldığında aşağıdaki maddelere göz atmak gerekir (Aydın,2006: 15.)

- Kredi sağlanmasında güven ortamı yaratırlar
- Küçük ya da büyük ölçekte geri alınmak üzere sağlanacak fonları toplayarak, çok daha büyük fonların havuzda toplanmasına imkân sağlarlar.
- Bankalar kendi hesaplarına yatırılan fonların vadesine oranla, çok daha uzun vadelerde kredi imkânı sunarlar.
- Piyasada ihtiyaç duyulan kredilere aracı konumundadırlar. Hem bireyler hem de işletmelere ihtiyaç anında fon imkânı sunarlar.
- Halkın yastık altı tabiriyle kendi imkanlarıyla elinde tuttuğu değerli varlıklarının daha güvenilir bir ortamda saklanmasına ve hatta değerlenmesine katkı sağlarlar.

Bankaların mevcut sektörde vazgeçilemez durumda olmaları sadece belirli bir kesim için değildir. Aynı zamanda iktidarlar, işletmeler ve hane halkının neredeyse tümü için geçerlidir.

Bilhassa gelişmekte olan ülkelerde hükümetlerin büyümeyi gerçekleştirme çabalarında önlerine çıkan en büyük engel sınırlı sermaye birikimleridir. Bundan dolayıdır ki ekonomik büyümede katkısı olacak olan sektörlere sermaye aktarımının krediler kanalıyla aktarılması ciddi seviyede ehemmiyet göstermektedir. Bunlara ek olarak gelişmekte olan ülkelerde bankacılık sektörünün bir diğer önemli rolü de, kurumsal yapıdaki zayıflıkların önüne set oluşturmaktır. Bankalar asli görevleri olan fon devri ve aracılık faaliyetlerinin yanı sıra, mevcutlarındaki sermayeleri daha verimli noktalara kaydırma anlamında da büyük uğraşlar vermektedirler. Bu sebeple kurumsal anlamda yapısı daha güçlü olan işletme seçimine önem vererek, sermayenin etkin dönüşümünü yerine getirerek yatırımları arttırabilirler. (Tandoğan ve Özyurt,2013:53)

Şekil 1. Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde Bankalar

Kaynak: (Kaya,2010:80)

Bankalar ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için icat edilmiş en iyi makinelerdir denilebilir. Bankalar üretim yapan bir makine olarak hayal edildiğinde

içine girdi olarak koyulan hammaddeyi para olarak düşünürsek, çıktı olarak ta kredi ve borç üretimini gerçekleştirdiğini varsayılabilir. Kredi ve borç çıktıları yatırıma dönüşür ve sonrasında da tüketime dönüşürler. Yatırımların aynı zamanda üretimi de desteklenmesi sonrasında büyümeye dolaylı olarak sebep olur. (Gündoğdu, 2006: 70).

Türkiye'de bankacılık sektörünün sağladığı kredi ve benzeri imkanlarla, kişilerin bireysel anlamda da ihtiyaçlarının karşılamasında önemli bir rol oynadığı kesindir. Bu bağlamda, insani gelişime de olumlu etkilerinden rahatlıkla söz edilebilir. Anılan olumlu etkilerin insan yaşamındaki kalitenin artmasına ve buna bağlı olarak üretim süreçlerinin verimliliğine de olumlu etki yapacağı görülmektedir. (Tandoğan ve Özyurt,2013:69)

Kamu yatırımlarının ve harcamalarının temel kaynağı vergilerdir. (Armağan, 2007:228). Fakat kamu harcamalarının hepsi vergi ile karşılanmayabilir. Karşılanamayan kısım ise borçlanma yolu ile tamamlanır. Bankalar, piyasadaki azımsanamayacak büyülükte bono ve tahvil toplayıcısıdırlar. Dolayısıyla ekonomi ve kalkınmaya olan etkilerini bu açıdan da değerlendirmek gerekir. . (Gündoğdu, 2006: 79).

Batı ülkelerindeki gibi Türkiye'de henüz banka dışında kalan mali aracıların istenilen seviyeye erişmiş olmaması ve sermaye piyasasının hala gelişme aşamasında olması sebebiyle, bankalar; ekonominin işleyişi, halkın tasarruflarının toplanması ve kullanım alanlarına dağıtılması ve mali sistemin temelini oluşturması açısından önemli rol oynamaktadırlar. Türkiye'de mali kaynakların önemli bir kısmı bankalar aracılığıyla toplanmakta ve yine bankalar aracılığıyla kullandırılmaktadır. Yurt dışı kaynakların da çok büyük bir kısmı yurt içinde olduğu gibi bankalar tarafından sağlanmaktadır. (Yanık,2008;105)

Ekonomik kalkınmanın istenilen seviyeye gelebilmesi için ülke ekonomisinde yatırımların üst seviyelerde olması gerekmektedir. Bu yatırımların istenilen seviye de olması için ise ülke içerisinde belirli bir fon birikiminin sağlanabilmesi yani tasarruflara ciddi önem verilmesi veya yurtdışından fon sağlanması gerekmektedir. Ekonomideki fonların da kıt olduğu düşünülürse, bu sınırlı fonların tasarruflara teşvik edilerek yukarı çekilmesi ve verimi yüksek sahalarda gerçekleşecek olan yatırımlara

dönüştürülebilmesi için, sağlam zeminler üzerine kurulan gelişmiş bir finansal sisteme gereksinim duyulmaktadır. Ülke ekonomilerinin belirli bir seviyeye gelmesi ile birlikte, ekonomik işlemlerde ortaya çıkan yükselişe bağlı olarak, finansal aracı kuruluşların fonksiyonlarına duyulan ihtiyaçların artması sonucunda finansal sistemlerin derinleşmesi de beklenen bir durumdur. (Yanık,2008;106)

Bankacılık aşağıdaki sebeplerden ötürü finans sektörünün en önemli unsurudur.

1- Diğer sektörlere oranla en çok bankaların doğrudan ilişki içinde olduğu döviz kurları ve faiz oranları gibi veriler, tüm dünya ekonomilerinde en zor tahmini edilebilen değişken tip verilerdir. Dolayısıyla bankaların riskleri de diğer sektörlere oranla yüksektir.
2- Mali kaldıraç etkisini ekonomide en yüksek seviyede bankalar tarafından kullandığı için, olası hareketlerden en sert şekilde banaklar etkilenir. En ufak derecedeki bir ekonomik dalgalanmanın, kaldıraç etkisiyle bankacılık sektöründe adeta bir tsunami etkisi yaratabilir. Genel anlamda bankaların bu tip bir dalgayı püskürtecek seviyede sermaye ve öz kaynaklarının olmaması sebebiyle ağır hasar alabilir veya batma tehlikesi geçirebilmektedir. Ekonominin diğer sektörlerinde bankalarda olduğu gibi "sermaye yeterlilik oranı" şeklinde bir şartın aranmamasının sebebi, bankacılık sektörünün yüksek mali kaldıraç etkisidir.
3- Bankalar diğer sektördeki şirketlere oranla daha yüksek derecede "iç içecilik" ortamında faaliyetlerini sürdürdüler. Ayrıca gerek yatırımcı ve gerekse mevduat sahipleri açısından bankacılık sektörüne güven önemli bir rol oynar. İşte bu iç içecilik ve güven duygusu yukarıda bahsedilen mali kaldıraç etkisiyle bir araya geldiğinde, herhangi bir banka yaşanan olumsuz bir durum, diğer bankalara da olumsuz etki yapabilir.
4- Ekonomi sektöründe yaşanan dalgalanmalar ve ülkelerin ekonomik politikaları reel sektörü de doğrudan etkiler. Mesela enflasyon tahminlerindeki yukarı doğru bir eğilim aynı zamanda faizleri de yukarı doğru çeker. Yüksek faiz oranları ise hem sektördeki şirketlerin yatırım kararlarını hem de hane halkının tüketim kararlarını olumsuz olarak etkiler. Ayrıca dünya genelinde herhangi bir şok yaşanırsa, öncelikli olarak bankalar hisseder ve şoklara karşı

önlemlerini alırlar. Bankalar tarafından alınan bu önlemlerde sonuç itibariyle reel sektörü etkiler. (Tarhan, https://t24.com.tr/yazarlar/vefa-tarhan/ekonomilerin-kirilganliginda-bankacilik-sektorunun-onemi,9719; 01.07.2019)

2. BÖLÜM:

2000 YILI SONRASI TÜRKİYE EKONOMİSİNİN GÖRÜNÜMÜ

2.1. Kriz Öncesi Dönemde Ülke Ekonomisinin Genel Durumu

1980 yıllarına kadar Türkiye'nin borçlanma isteği bulunmamaktaydı. Serbest piyasa ekonomisine geçiş ile birlikte borçlanmasız bir piyasanın sürdürülemeyeceği anlayışı baskın olmuştur. 24 Ocak 1980 ile başlayan bu akımda, ekonomiye olan devlet müdahalelerini en aza indirmek, ekonomiyi dış rekabete açmak, piyasaları serbestleştirmek ve ihracatı arttırmak gibi hedefler belirlenmiş ve bu alanda ilerlemeler kaydedilerek çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. 1 Ocak 1980 yılında "Bankalar Kararnamesi" Bakanlar kurulu kararı ile, açılan kredi ve mevduat hesaplarına uygulanan faiz oranlarına serbestleşme gelmiştir. Hatta bu kararname sonrasında sektöre yabancılar tarafından girişler de kolaylaşmıştır. Faizlerin serbest bırakılması sonrasında mevduat ve akabinde kredi faizlerinde artışlar oluştu. Mevduata gelen yüksek faiz oranları ile birlikte kredi oranlarındaki faizler de arttırmış ve işletmeler için finansman maliyetlerinde artışlar gözlemlenmiştir. Bu sebeple işletmeler kredilerini ödemekte güçlük çekmiş ve gelinen darboğaz sonucunda donuk krediler oluşmuş ve bu durum bankaları da zor duruma sokmuştur. İşletmelerin aldığı kredileri ödeyememesi 1982 yılında banker krizinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu dönemde asıl olan, yabancıların iç pazara girişinin ve yerel sektörün dış pazara çıkışının önü açılmıştır. Bu sayede Cumhuriyetten o günlere kadar ulusal bankacılık anlayışının yerini dışa dönük bir bankacılık anlayışı almıştır. 1981 Yılında Sermaye Piyasası Kanunu ile sermaye piyasasının araçlarının kullanımı için gerekli alt yapı oluşturulmaya çalışılmış, 1983 yılında ise Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kurularak bankaların topladıkları mevduatlara ilişkin sigortalatma zorunluluğu

getirilmiştir. 1989 yılında yayınlanan Türk Parasını Koruma Hakkındaki Karar ile sermaye hareketleri ve kambiyo işlemleri tümden serbest bırakılmıştır. 1990 yılında ise TL'nin tamamen değiştirilebilir hale getirilmiştir. (Ceylan,2013:19-21)

Ancak bu dönemle alınan dış borçların etkin kullanılamaması, 1991 yılında Körfez kriziyle Irak'a konan ambargodan da etkilenilmesi, bölgede savaş nedeniyle oluşan otorite boşluğu sonrasında Türkiye'de terörün tırmanmasına bağlı olarak artan güvenlik harcamaları, alınan borçların ödenebilmesi için yeni borçların edinilmesine bağlı olarak devletin 1988 - 1993 yılları arasında iç ve dış borçlarını süratle arttığı ve ekonomik anlamda oluşan kırılganlık sebebiyle Türkiye'den önemli ölçüde yabancı sermayenin çıktığı görülmektedir. (Ceylan,2013:23)

1990'lı yılların başlarında ülkede artmaya başlayan bütçe açıkları iç borçlanma ile finanse edilmekteydi. Bu durum mali yapının sürekli olarak bozulmasını ve geriye doğru gidişi tetikliyordu. Anılan dönemde bireysel bankacılık çerçevesinde kredilerde artışlar görüldü. Buna bağlı olarak tüketim harcamaları fazlalaştı. Türkiye bankacılık sektörünün Euro bölgesinden sağladığı ucuz fonları, ülke içinde dayanıklı tüketim malzemeleri alanında kredi olarak kullandırması döviz açık pozisyonu olmasına sebep oldu. Türkiye'nin yanı başında yaşanan 1991 yılındaki Körfez Savaşı sonrası petrol fiyatlarının artması, Türkiye'de enflasyonist baskıların açığa çıkmasına neden olmuştur. (Acar,2012: 35)

1994 yılında meydana gelen krize sürüklenen Türkiye'nin kıyısında bulunduğu finansal açıdan meydana gelen olumsuzlukların sebepleri ele alındığında maddeler halinde aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Ardıç, 2004: 149):

- Sosyal güvenlik kurumlarının açıkları bütçe üzerinde büyük yük oluşturması
- Yüksek maliyetli borçlanmayı istemeyen mevcut hükümet uygun oranlı borç kaynağı yaratamayınca mecburen Merkez Bankasında bulunan kaynaklarla durumu kontrol altına almayı denemiş bu da ülke içinde enflasyonun yükselmesine sebep olmuştu.
- 1993 yılına gelindiğinde gerek yurtiçi borçlanma stokunun gerekse kamu açığının azami seviyelere geldiği gözlemlenmektedir.

- İç borçlanmanın mali karşılığı olağan seviyelerin üstündeydi.
- 90'lı yıllar içinde cari işlemler açığı bakımından en üst düzeye varılmıştır.
- Kısa vadeli sermayeye bağlı hareketler oldukça yüksek seyretmektedir.
- Türk Lirasındaki değerlenme normal seviyenin çok çok üstüne çıkmıştır.
- M2Y'nin TCMB döviz rezervlerine oranı çok yüksektir.
- Ticari bankalarca genişletilen kredilerin GSYİH'na oranı gittikçe artmaktaydı.
- Yabancılara olan borcun toplam borç içindeki payı gittikçe artmaktaydı.

1994 yılında ortaya çıkan krizlerin ardından ayağa kalkma savaşı veren Türkiye, 1997 yılından itibaren Rusya ve Asya'da ortaya çıkan finansal sıkıntılardan etkilenmeye başladı. Hemen ardından yüzyılın faciaları arasında yer alan 18 Ağustos Marmara depremi, ülke ekonomisine büyük darbe vurdu. (Acar,2012: 38)

1997 sonrasında tüm dünyada yaşanan olumsuzluklar sonrasında bankacılık sektörünün öz kaynakları erimiş, karlılık azımsanamayacak oranda azalmış ve bankalar ciddi boyutlarda zarar etmişlerdir. Hatta bu dönemde bankalar likiditelerini kredi vermekten yana değil, DİBS'te değerlendirmenin daha doğru olacağına inanmıştır. Atılan bu adımlar 2000 yılının sonunda, bankacılık sektörüne en büyük zarar faktörü olarak geri dönmüştür. Anılan yıllarda ülkede yaşanan siyasi istikrarsızlık nedeniyle 2001 yılının şubat ayında daha büyük bir krize sebep olmuş ve bankacılık sektörünü de yakından ilgilendiren bu kriz sonrasında birden fazla banka TMSF ye devrolmuştur. (Acar,2012: 40-41)

2001 sonrası takipteki kredilerin oranındaki hızlı artış banka karlarını ciddi seviyelerde düşürmüş, faiz artışları sebebiyle portföylerindeki menkul kıymeteler ilişkin değerler de azalmıştır. Bankalar atıl fonlarını kısa vadeli yatırımlar şeklinde interbank piyasalarında kullanmışlardır. (Acar,2012: 41)

2003 Yılı sonrasında kriz ortamı biraz daha hafiflemiş ve kredilerin aktif içindeki payı artmaya başladı. Zamanla oluşan likidite bolluğunda bankalar kredi yarışına girmiş ve menkul kıymetlere yatırım yapmışlardır. Özellikle konut

kredilerinde ciddi bir artış olmuş, tüketici ve ev kredilerinde vadeler uzamıştır. Aşağıdaki tablo incelendiğinde kredilerin aktif içindeki paylarının 2001 yılında yüzde 22 seviyelerinden, 2003 yılında yüzde 28'lere yükseldiği görülmektedir. Yine öz kaynaklarının da 2001 yılından itibaren düzenli artışı gözlemlenmektedir.

Tablo 1. 2001-2003 Yılları Arası Türk Bankacılık Sektörü Mali Yapısı

Milyon-TL	**2003**	**Payı**	**2002**	**Payı**	**2001**	**Payı**
1. AKTİF	249.750	100yüzde	212.675	100yüzde	169.221	100yüzde
BANKALAR	12.360	5yüzde	11.957	6yüzde	18.171	11yüzde
KREDİLER VE ALACAKLAR	69.990	28yüzde	56.370	27yüzde	37.086	22yüzde
Takipteki Krediler	8.629	3yüzde	10.430	5yüzde	7.368	4yüzde
MADDİ DURAN VARLIKLAR(Net)	10.196	4yüzde	9.551	4yüzde	7.109	4yüzde
SATILMAYA HAZIR FİNANSAL VARLIKLAR	30.668	12yüzde	17.669	8yüzde	16.788	10yüzde
2. PASİF	249.750	100yüzde	212.675	100yüzde	169.221	100yüzde
ALINAN KREDİLER	20.572	8yüzde	17.879	8yüzde	17.717	10yüzde
İHRAÇ EDİLEN MENKUL KIYMETLER	489	0yüzde	938	0yüzde	1.483	1yüzde
MEVDUAT	160.812	64yüzde	142.388	67yüzde	116.647	69yüzde
ÖZ KAYNAKLAR	35.538	14yüzde	25.699	12yüzde	14.684	9yüzde
3. NAZIM HESAPLAR	350.828	100yüzde	228.478	100yüzde	174.350	100yüzde
BİLANÇO DIŞI YÜKÜMLÜLÜKLER	134.452	38yüzde	99.273	43yüzde	87.175	50yüzde
GARANTİ VE KEFALETLER	46.647	13yüzde	44.835	20yüzde	37.148	21yüzde
TAAHHÜTLER	53.526	15yüzde	29.015	13yüzde	18.474	11yüzde

TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR	34.280	10yüzde	25.424	11yüzde	31.553	18yüzde

(Kaynak: TBB, “Mali Tablolar”,)

(Çevrimiçi) https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/veri-sorgulama-sistemi/mali-tablolar/71

2008 Yılına kadar kredilerin aktif içindeki payı yüzde 52 seviyelerine yükselmiş, 2007-2008 dönemlerinde bankalar menkul kıymet yatırımlarını azaltarak, piyasaya kredi vermeyi arttırmışlardır. Takipteki kredilerinde gözle görülür bir seviyede dengeli gitmesinin ardından, 2008 yılında yaşanan küresel kriz yine bankaların güven ortamını bozmuş ve 2009 yılından itibaren temkinli hareket etmeye zorlamıştır. Bankaların büyük çoğunluğu 2009 yılında kredileri azaltmış ve hatta geri çağırmıştır. Kredi oranlarındaki azalma 2008 yılından 2009 yılına kadar yüzde 3 seviyelerini izlemiş ve takipteki kredi oranları yüzde 1 seviyelerinde artış göstermiştir. Ancak 2008 yılında yaşanan küresel kriz sonrasında 2009 yılına bakıldığında bankaların öz kaynaklarında bir azalma olmadığı da gözlemlenmiştir.

Tablo 2. 2008-2009 Yılları Arası Türk Bankacılık Sektörü Mali Yapısı

Milyon-TL	**2009**	**Payı**	**2008**	**Payı**
1. AKTİF	798.533	100yüzde	705.871	100yüzde
BANKALAR	39.946	5yüzde	34.981	5yüzde
KREDİLER VE ALACAKLAR	381.013	48yüzde	366.901	52yüzde
Takipteki Krediler	20.671	3yüzde	13.216	2yüzde
MADDİ DURAN VARLIKLAR(Net)	10.025	1yüzde	9.603	1yüzde
SATILMAYA HAZIR FİNANSAL VARLIKLAR	150.759	19yüzde	79.587	11yüzde
2. PASİF	798.533	100yüzde	705.871	100yüzde
ALINAN KREDİLER	69.957	9yüzde	78.212	11yüzde
İHRAÇ EDİLEN MENKUL KIYMETLER	103	0yüzde	0	0yüzde
MEVDUAT	507.258	64yüzde	453.485	64yüzde
ÖZ KAYNAKLAR	106.467	13yüzde	82.696	12yüzde
3. NAZIM HESAPLAR	8.777.147	100yüzde	6.832.864	100yüzde
BİLANÇO DIŞI YÜKÜMLÜLÜKLER	547.877	6yüzde	448.302	7yüzde
GARANTİ VE KEFALETLER	114.382	1yüzde	105.977	2yüzde
TAAHHÜTLER	187.300	2yüzde	149.750	2yüzde
TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR	246.195	3yüzde	192.576	3yüzde

(Kaynak: TBB, "Mali Tablolar",

(Çevrimiçi) https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/veri-sorgulama-sistemi/mali-tablolar/71

2.2. Finansal Kriz ve Bankacılık Kesimi

Finansal sistemin yapısı ele alındığında, ekonomide likidite fazlası olan birimlerin ve kurumların fon arzını, likidite açığı olanların kullanımına aktaran bir organizasyon olarak değerlendirilebilir. Bu sistem; finansal piyasalar, finansal aracılar

ve finansal araçlardan meydana gelir. Ayrıca bu piyasanın genel işleyişine yön veren mevzuat bulunmaktadır.

Finansal araçlar iki genel kategoride incelenir. (Çıkrıkcı, http://www.kenancelik.com/documents/mcob.pdf, 01.08.2019)

1- Dolaysız Finansal Araçlar: Finansal araçların (emtia senedi, tahvil, hazine bonosu vb. gibi) pazarlamacı kurumlar eliyle tasarrufçulara satılmasıdır. Bu aktarım işi dolaysız finansal araçlarla gerçekleştiğinde fon kullanıcıları ile fon arz edenler arasında doğrudan borç alacak ilişkisi doğar.

2- Dolaylı Finansal Araçlar: Finansal aracılar tarafından gerçekleşen dolaylı finansal araçların kullanılmasıdır. Fon arz edenler (alacaklılar) ve Fon Kullananlar (borçlular) karşı karşıya gelmezler. Fon kullanımı yapanlar finansal aracılara borçlanırlar. İşte bu finansal araçları sağlayan finansal aracılar da

- Parasal finansal aracılar
- Parasal olmayan finansal aracılar şeklinde ikiye ayrılır.

Bu sınıflandırmada kabul görmüş ölçüt, aracı tarafından sağlanan finansal araçların ekonomide ödeme aracı olarak kullanılıp kullanılamamasıdır.

Bankalar parasal finansal aracı kuruluşlardır, Sigorta şirketleri, Sosyal güvenlik kurumları, leasing ve faktöring şirketleri ise parasal olmayan finansal aracı kuruluşlardır.

Bankalar, mali sistem içerisinde ekonomik kaynak anlamında aracılık faaliyetini üstlenen en önemli varlıklardır. Finansal sistem içerisindeki bankacılık sektörünün etkinliği, ülkeden ülkeye değişiklik göstermesine karşın; Türkiye'de kaynak transferinde bankacılık kesimi hala ağır seviyesini korumaktadır.

Tüm bu kavramların yerine oturmasına binaen finansal krizlere gelecek olursak, kriz kelimesi ilk telaffuz edildiğinde, zihinde canlanan; bedendeki bir organın görevini yerine getirememesi veya bir başka dış etken sonucu bu görevlerinde aksaklıklar oluşmasıdır. İşte vücutta meydana gelen bu durumu ekonomiye benzetmek oldukça yerindedir. Kriz anında ülkedeki ekonomiye dayalı faaliyetler çalışamamakta,

arz ve talep dengeleri sağlanamamakta ve en tabii sonucu olarak fon aktarımı yapılamamaktadır. Yani basitçe Kriz, dengelerin kurulamama veya devam ettirilememe halidir. (Acar,2012:45)

Kriz hallerinde ülkede kurumların sağlıklı çalışabilmesi mümkün olmamakla, reel sektör üretim yapamamakta, mali sektör ise bunları desteklemekte güçlenmektedir. Buna bağlı olarak üretim ve milli gelir aşağı seviyelere inmekte ve tüm bunların sonucunda istihdam daralmaktadır.

Ekonomik krizler iki ana başlık altında ele alınır. Bunlardan ilki Reel sektör krizleridir. İkinci olarak Finansal krizlerden bahsedebiliriz. Bu krizleri kısaca açıklayacak olursak;

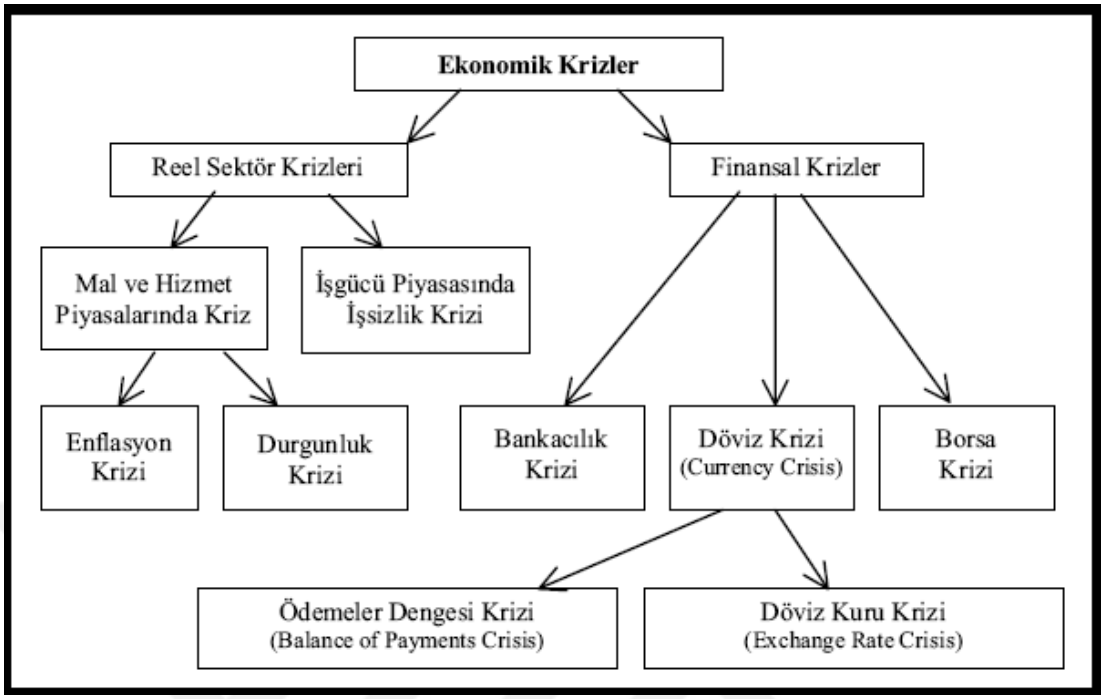
Reel sektör krizlerine baktığımıza mevcut piyasalarda bulunan hizmetler mallar, üretim ve tüm bunlara bağlı olarak istihdam oranlarındaki küçülme olarak tanımlanabilir. (Acar,2012:46)

Finansal krizlere baktığımızda, hisse senedi ile döviz piyasalarını kapsayan genel finansal piyasalarda yaşanan fiyat istikrarsızlığı ya da bankacılık sektöründe kullanılan kredilerin dönüşlerinde büyük ölçüde artışların görülmesi olarak nitelendirilebilir (Erdağ,2002:11).

Bankacılık Krizleri:

Bankacılık sektöründeki krizleri, finansal krizler olarak değerlendirmek gerekir.

Banka krizlerinin açıklanması noktasında birbirinden değişik ifadelere yer verilmiştir. Bu bağlamda mevcut bankaların sermayelerinin hepsinin ya da neredeyse tamamına yakınının elden çıkması halinde olağan bankacılık krizleri olarak açıklanmıştır. Ancak devletin müdahalesiyle varlıklarına el koyması, varlıklarını sonlandırmaya ya da bir diğer bankayla ortak olmaya zorlaması ise daha büyük bir açıdan bankacılık krizlerinin tanımını ortaya koymaktadır (Altıntaş,2004:40).

Şekil 2. Ekonomik Krizlerin Çeşitleri

(Kaynak: Kibritçioğlu, 2001:11)

Bankacılık sektöründeki krizler meydana gelmeden hemen önce, faiz dalgalanmaları veya döviz kurlarının dalgalanmalarına bağlı olarak aktif pasif dengelerinin bozulduğu görülür. Hatta kredi dönüşlerinin bozulduğu ve kârlarının düşerek zarar ettikleri de görülmektedir. (Aydın,2006:225)

Bankacılık sektöründeki kriz, toplumun neredeyse tamamını etkiler. Tasarruflarının bir kısmını veya hepsini kaybeden banka sahipleri veya ortakları, bu krizin asıl ve doğrudan etkileneni diyebiliriz. Fon kaynağı hususunda bankalara bağımlı olanlar yeni kaynak bulmakta zorlanabilirler. Tüm bunların neticesinde de bankaların bu krizden çıkarılması veya kamusallaştırılması kapsamında vergiye tabi olanlar bu ağır yüklerle karşı karşıya kalırlar. (Esen,2005:2)

Bankacılık krizleri söz konusu olduğunda ilk düşünülen krizin kamu maliyesine olan yüküdür.

Bilindiği üzere 1999 yılı sonunda IMF icra direktörlerince Türkiye'de uygulanmak üzere bir Stand-by anlaşması ile bir enflasyonu düşürme programı halka duyuruldu. Bu programa göre 2002 yılı bitiminde enflasyon rakamlarının tek haneli rakamlara ulaşması planlanmaktaydı. Sadece bununla yetinmeyip 1990 lı yılların son çeyreğinde yüksek reel faizlerin sebep olduğu istikrarsız kamu maliyesinin bile düzgün bir seviyeye getirilmesi ek planlar arasında yer alıyordu.

Ülkede uygulanan bu programa göre 2000 -2002 yıllarına ait enflasyon oranları önceden planlanmıştır. 2000 yılı için yüzde 25 hedeflenirken, 2001 yılı bitimine kadar yüzde 12'lere düşüş ve tarih 2002 senesinin gösterdiğinde tek haneli rakamların görünmesi, bu planın alt başlıklarında yerini alıyordu. Yine ÜFE oranına ait hedeflerde ise 2000 yılı için yüzde 20, 2001 yılı için yüzde 10 ve 2002 senesi için ise yüzde 5 planlanmaktaydı (Kadıoğlu, Kotan ve Şahinbeyoğlu, https://core.ac.uk/download/pdf/7061431.pdf, 14.05.2019)

İlk iş, bu program hazırlanmadan önce de Türkiye'de ekonomik gidişatın olumlu olmamasından dolayı bir dizi önlemin hazırlanmasıydı. Bu hazırlıklar içerisinde şu maddeler yer alıyordu. (Eğilmez ve Kumcu, 2001; 6-8).

- Sosyal Güvenlik Kanununda ciddi reformalar yapıldı. İlk olarak sigortalı olacaklar için emekli olunabilecek yaşlar üst seviyelere çekildi. Yine sisteme dahil olma payı da eskiye oranla arttırıldı.
- Bankacılık Kanunu masaya yatırılarak yeniden düzenlendi ve sektörün denetimi siyasetten uzaklaştırılarak bağımsız olması yönünde adımlar atıldı.
- Finansal yapıyı daha sağlam temellere oturtmak için mali yönden zarar görmüş bankalar devlet kontrolüne alındı. Hatta bu bankalara devletçe el koyulmasının önü açıldı.
- Bankalar üzerinde denetim ve gözetim hakkı bulunan bağımsız bir kurumun açılması sağlandı. Burada asıl amaç batma noktasına gelen bankaların mali sektör üzerindeki zararları en aza indirmek olarak nitelendirilebilir.

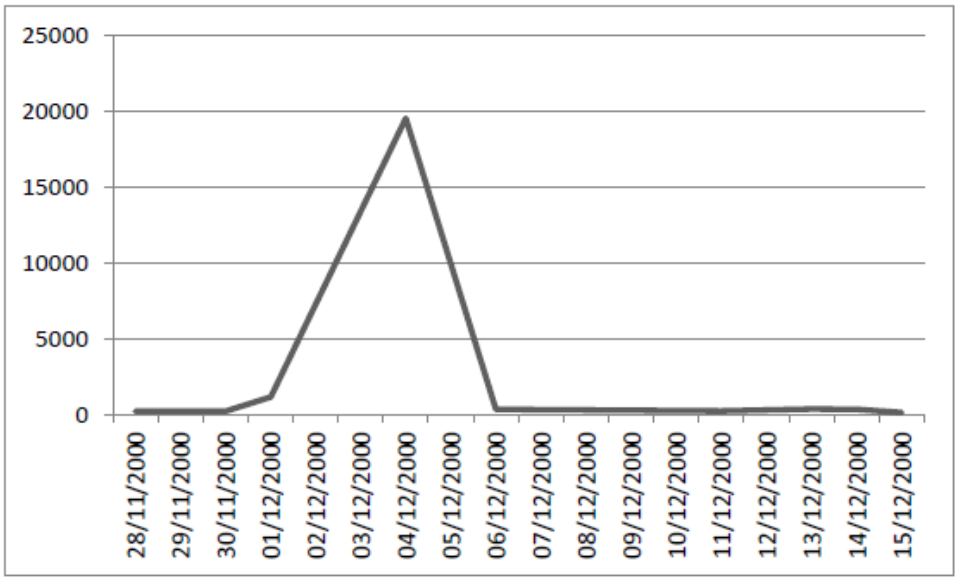
- Merkez Bankası dövize ilişkin ilişkin 2000 yılına ait tüm günlerdeki kurları önceden açıklamıştı. Kendisi bu kurlardan alım satımı gerçekleştirecekti. Para politikası artık pasifize edilmişti.
- 18 Ağustos 1999 de Türkiye'de meydana gelen 7,5 şiddetindeki büyük ve yıkıcı deprem öne sürülerek bir dizi dolaylı vergi hayata geçirilmişti.
- Kurumlar vergisine ilişkin peşin vergilerde değişikliğe gidilmişti. Ödemeler üçer aylık dönemler halinde uygulamaya konulmuş hatta bu vergi oranlarında da artırıma gidilmişti (Eğilmez ve Kumcu, 2001; 6-8).

Uygulamaya konan bu programın 2000 ve 2002 yılları arası uygulanacak olan kur politikası dikkatle incelendiğinde, enflasyonun geri çekilmeye çalışıldığı çok bariz olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle programın faaliyete geçirildiğinden sonraki ilk 1,5 yıl zarfında Merkez Bankasınca uygulamaya konan kurlara bakıldığında enflasyon hedefine varmak üzere hazırlandığı daha net olarak görülmektedir. Bu bağlamda hedeflenmiş olan ÜFE oranının yıllık yüzde 20 seviyelerinde artış planına ayak uydurması için kur fiyatları belirlenmiş ve günlük karşılıkları önceden belirtilmiştir.

2000 yılının hemen başlarında program olumlu makroekonomik sonuçlar çıkarmış, enflasyon 1980' yıllarından itibaren ilk defa ciddi düşüşler yansıtmıştır. Ancak aynı yılın başlarında dönemin koalisyon ortaklığının 1999 yılında yaptığı IMF anlaşmasına bağlı olarak 4 milyar ABD Doları dış borcun garanti altına alınması, dolar kurunun sabitlenmesi enflasyonda ciddi düşüş sağlamıştı. Hazine olağan dışı düşük faizle borçlanmakta ve hemen her ihalede faiz düşmekteydi. Hazinenin en büyük müşterisi Demirbank ciddi karlara imza atmaktaydı. Ancak hazine ihalelerine olan ilgi fazla sürmedi ve faizler tekrar düşüş eğilimine girdi. Kasım ayına varıldığında faizler yine artmış ve bunda gizli olarak spekülatif hareketlerin olduğu da düşünülmekteydi. (Oğuz KARAMUK, "2001 krizinin saklı tarihi", https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2011/02/22/2001_krizinin_gizli_tarihi,10.08.2019)

Piyasalar bu durumda paniklemiş, programın hedefe tutunamayacağı düşüncesi ile bankalar yılsonunda pozisyonlarını kapatmaya gitmiş ve ciddi likidite sorunu oluşmuştur. Döviz kuru da sabit tutulduğundan, döviz arttırılmadan piyasadan TL için yüksek faiz talep edilmiştir. Böylelikle likit sorununun halledilebileceği

düşünülmüştür. Aşağıda repo ihalelerindeki faiz değişim (Ortalama bileşik faiz) gösterilmiştir. (Acar,2012:87)

Şekil 3. 2000 Krizi'nde Faiz Oranlarının Değişimi

(Acar,2012:87)

Bu tablodan da anlaşılacağı üzere Kasım ayı sonu ve Aralık ayı başlarında yüzde1000'lerin üzerinde seyreden faiz, Aralık başında yüzde 20.000'lere dayanmıştır.

Bu yıllarda kurun sabit tutulması pahasına faizlerin tavan yapmasına izin verilmiş ve Stand-by anlaşması maddelerinden vazgeçilmeden uygulanmaya çalışılmıştır. Ancak 2001 yılına gelindiğinde fatura bedeli çok yükselmiştir. Neredeyse bir yıla yakın bir süre içinde başarılı uygulamalar sonunda sistemde önceden öngörülemeyen bir biçimde para krizi oluşmuştur. Bu kapsamda faiz hedeflerinin de önemini yitirmesiyle birlikte ülkede uygulanan bu program hakkında endişeler oluşmaya başlamıştır. (Acar,2012:87)

Olaya daha somut bakmak açısından 2000 yılında meydana gelen kriz neticesinde;

- Merkez Bankasının uyguladığı olması gerektiğinden fazla yüksek faiz,
- Elde bulunan döviz rezervinin büyük çoğulunun kaybedilmesi
- IMF den alınan 7,5 milyar dolar seviyesinde büyük bir kredi

Türkiye'ye bırakılmıştır. (Uygur,2001:8)

Ülke adeta bütün yumurtalarını tek bir sepete koyan adamın sepetinin düşmesi gibi, tüm kozlarını kullanmış ve ülkenin bundan sonra meydana gelebilecek saldırı ya da krizlere karşı savunma gücü tamamen kırılma noktasına gelmiştir.

Bu endişelerin günden güne artışı Türkiye'de 2001 yılının başında bir diğer krizi getirmiştir. Ekonomide beklentilerin olumsuza döndüğü bu dönemde 2001 Şubat ayında yaşanan birtakım olumsuzluklar krizi daha fazla şekilde tırmandırmıştır. Dönemin Başbakanın "Devlet yönetiminde kriz var" açıklamasıyla kuşku, paniğe dönüşmüş; TL nin savunulması adına gecelik faizler çok aşırı artmıştır. Ne olacağı kestirilemeyen bir piyasa ortamında yüksek döviz talebinin oluşması sebebiyle Merkez Bankası 2001 yılının şubat ayında yaklaşık 5 milyar dolar büyüklüğünde bir dolar satış işlemi gerçekleştirmiştir. (Celasun, http://content.csbs.utah.edu/~ehrbar/erc2002/pdf/i053.pdf , 14.05.2019)

2.3. Kriz Sonrasında Ekonomi ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirmeleri

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde bilhassa bankacılık sektöründen ana beklenti, reel sektör yatırımlarını sağladığı kredi olanaklarıyla destekleyerek yeni yatırımlara olanak sağlaması ve bu şekilde iktisadi büyümeye ve ülke içindeki istihdam oranlarının yükselmesine katkıda bulunmak olarak nitelendirilebilir. Genel anlamda krizin yaşandığı zamanlarda bankacılık sektörünün kredi oranlarında aşağı yönlü bir eğilim olduğu görülmektedir. 2001 krizinde de durum bu şekilde gerçekleşmiştir. Anılan yıllarda Türkiye'de ki bankacılık kesimi de öz kaynak anlamında, yeteri kadar güçlü ve dayanıklı değildi ve bu krizlere bağlı olarak kırılganlık noktalarının arttığı söylenebilir. (Kesebir,2008:7-8)

Bankların aktiflerindeki rakamlara oranla kullandırılan kredi oranları incelendiğinde 1990 yılında yüzde 47,2 iken, 2000 senesine gelindiğinde yüzde 31,2' ye düştüğü görülmüştür. (Kesebir,2008:7-8)

Yaşanan süreçte ilk olarak Demirbank olmak üzere hali hazırdaki birçok banka iflas eşiğine sürüklenmiş ve TMSF'ye devredilmiştir. İhlas Finansın faaliyet izni durdurulmuş, Emlak Bankın Ziraat Bankasına devredileceği açıklanmıştır. Tarih 2001 Eylül'ü gösterdiğinde Türkiye'den çıkan sermaye miktarı ortalama 10.4 milyar ABD Doları bulmuştur. Aralık ayında İktisat Bankasının kapatılmasına karar verilmiştir. BDDK Demirbank ve HSBC ile Osmanlı Bankasının da Garanti Bankası ile birleşmesini onaylamıştır. (Milliyet, http://www.milliyet.com.tr/content/dosya/almanak2001/ekonomi2001.html, 14.05.2019)

Kriz sonrası döneme bakacak olduğumuzda 2000'li yılların başlarında faaliyet gösteren 18'i kalkınma bankası ve 61 adet mevduat bankasından bahsetmek mümkündür. Ancak bu toplamdaki 79 banka 2001 yılı sonlarına kadar varlıklarını sürdürememiştir. Mevduat banka sayısı 61'den 51'e, yatırım ve kalkınma bankalarının sayıları ise 18'den 16'ya düşmüştür. Gerek 2000 yılının Kasım ayında ve gerekse 2001 yılının şubat ayında bankacılık sektörüne meydana gelen krizlerin oluşum sebeplerini incelediğimizde, sistemin temel yapı taşlarının sağlam olmadığı gözlemlenmektedir. (Acar,2012:89)

Sisteme ilişkin;

- Öz kaynaklarda oluşan eksiklik,
- Bankacılık sektörünün ölçek olarak küçük olması,
- Bankacılık sektöründe ağırlığın kamu bankalarında olması
- Sektörde oluşan vadelerin uyumlu olmaması ve kontrol altına alınamayan açık pozisyonlar gibi oluşan risklere karşı piyasanın hızlı tepki vermesi
- Sektör içi denetimler ve risklerin yönetilmesi gibi konularda istenen seviyede olunmaması
- Sistemin aktif yapısına ilişkin güçsüz bir yapıda olması

Gibi konulardan bahsedebiliriz. (BDDK, 2001, 8).

2.4. "Güçlü Ekonomiye Geçiş" Programı ve Getirdikleri

Meydana gelen bu krizlerin peşi sıra artık yeni bir niyet mektubu masaya yatırılmıştır. IMF'nin de uygun görüşleri alınarak bir diğer program hazırlanmıştır. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı olarak adlandırılan yeni program;

- Kamu maliyesinin ne şekilde yönetileceği,
- Gelirlere ilişkin politikaları,
- Özelleştirmenin nasıl ve ne şekilde yapılacağı,
- Bankacılık sektöründe atılacak adımları,
- Para politikasının yönü ve
- Acil yasal düzenlemelerin neler olacağı gibi içeriklerle nitelendirilmiştir.

Merkez Bankasının piyasada artık hangi rolde olacağı, bankacılık sektöründe hangi adımların atılmasıyla krizin aşılacağı, faizlerde ve döviz kurlarında istikrara kavuşmak suretiyle ekonomik göstergelerde orta vadeli bir program hazırlanması ve buna uyulması ve artık kırılgan olmayan büyümenin zeminlerinin atılması gibi maddelerde programın oluşturulma sebeplerindendir (Eroğlu, 2004: 104).

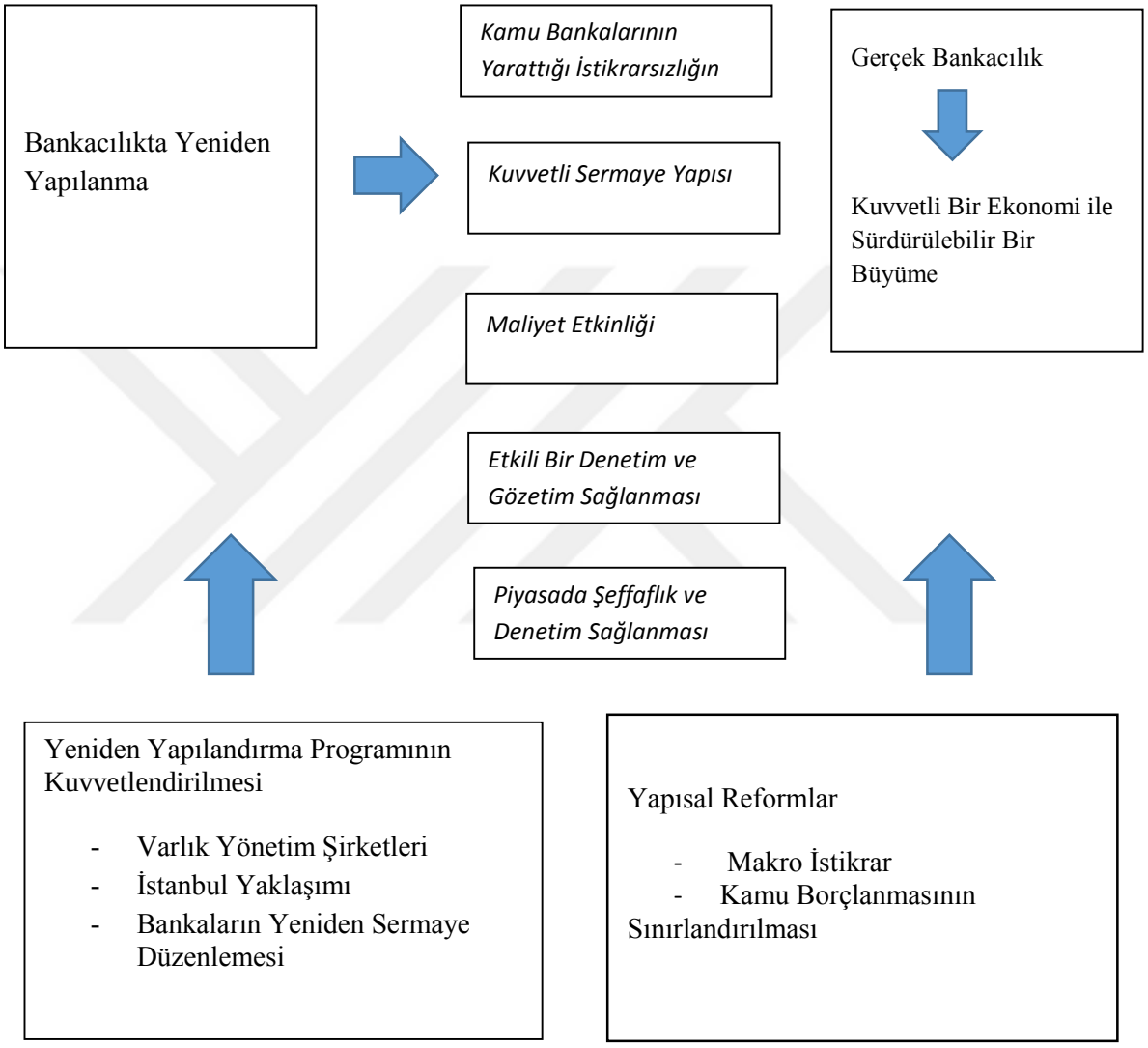
Ortaya konulan yeni programın asıl hedefleri:

- Sabit kur sisteminden vazgeçilmesi sebebiyle yeni bir güvensizlik ortamının getirdiği veya getireceği zararları ortadan kaldırmak
- Mevcut bozuk düzene bir daha dönmemek üzere kamu yönetimi ve ülke ekonomisinin yeni bir zemine oturtulmasını sağlamaktır. (Acar,2012: 174)

Yukarıda bahsedilen maddelerin ikincisine konu olan "bozuk düzene geri dönmemek" kalıbıyla, mevcut piyasalara adeta kararlılık ve güven aşılanmaya sağlanmıştır. Bu açıdan önem arz etmektedir.

Ayrıca programın uygulanmasının yanı sıra 2001 yılının ortalarına doğru (YYP) ismi verilen Bankacılık Yeniden Yapılandırma Programı ile gerek piyasa içinden ve gerekse dışarıdan yapılan saldırı durumlarına karşı dik durabilen ve rekabet yeteneği olan bir bankacılık sektörü yaratılmaya çalışılmıştır. Bu programın önceliği

ise yaşanan tüm krizlerin sektörde meydana getirdiği tahribatın giderilmesi ile sistemde bulunan zayıf bankaların temizlenerek sağlam bir temelin oluşturulması olarak belirlenmiştir (BDDK, 2009: 11).

Şekil 4. Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı

Kaynak: BDDK, "Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi" , s.11

Bu dönemde açıklanan yeni düzenlemeler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- 4491 sayılı Bankacılık Kanununda birtakım değişiklikler içeren yeni bir kanun çıkarılması

- 4605 sayılı Kanunun bankaların iç denetimi ve risklerinin yönetimi hakkında çıkan yönetmelik (geçici 29. Madde)
- Yeni çıkarılan bankaların sermaye yeterliliğinin ölçülmesine ve değerlendirilmesine ilişkin yönetmelik,
- Türkiye Halk Bankası, Türkiye emlak bankası ve Ziraat bankasının görev zararlarına ilişkin, alacaklarının bertaraf edilmesine esas ve usullerini içeren 2312 sayılı bir diğer bakanlar kurulu kararı
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası kanununda değişiklik yapılmasını içeren 4651 sayılı kanun
- Bankalar kanununda değişikliğe gidilmesini içeren 4672 sayılı kanun,
- 4672 sayılı Bankalar Kanunu'nda değişiklik yapılmasına ilişkin kanun
- 1999/2000 ve 2002 yılları arasında gözle görülür düzenleme uygulamaları ortaya çıkmıştır. (BDDK, 2010: 7).

Bu düzenlemeler 2002 yılından itibaren de devam etmiş ve bankacılık kanununa ilişkin düzenlemelerin neredeyse tamamı 2006 yılında yürürlüğe girmiştir. Basel II'nin öngördüğü yüzde 8 sermaye yeterliliği standardı Türkiye'de yüzde 12 olarak uygulamaya konmuş ve bu da daha sağlam temelli bir bankacılık sektörünün doğmasına sebep olmuştur. (Arıcan, Yücememiş, Karabay, Işıl,2011:118)

Sektörde göstergeler artı yönü işaret ettiğinde artık yabancı sermayelerin de Türk bankacılık sektörüne olan ilgisi arttı. Bu sayede yabancılar banka ve diğer finansal kuruluşlara doğrudan yatırım yapmaya, Türkiye piyasalarına rağbet göstermeye başladı. (AK, https://www.mevzuatdergisi.com/2007/11a/02.htm: 01.08.2019)

Programın Unsurları	Programın Hedefleri	Programın Uygulama Araçları	Programın Sonuçları
Yapısal Yenilemeler	TCMB'nın özerkliği ve piyasa ekonomisinin düzenlenmesi	TCMB Kanunu,doğal tekellere ve ağ endüstrilerine yönelik düzenleyici kurum yasaları	Telekomünikasyon, Tütün, şeker Üst Kurullarının oluşturulması
Bankacılık Sistemi Reformları	Sağlam bankacılık sistemi rasyolarının oluşturulması	Bankacılık kanunu	BDDK'nın kurulması, TMSF'ye işlerlik kazandırılması
Faiz ve Kambiyo Politikaları	Yatırımcılar için orta vadeli perspektif sağlanması	Kur sistemleri	Dalgalı kur sistemine geçilmesi, yönetimli dalgalanma, örtülü kur çıpasının uygulanması
Ekonomik Büyüme Stratejileri	Sıkı maliye politikası, anti enflasyonist yaklaşım, istikrarlı ekonomik büyüme	Yüksek Oranlı Faiz Dışı Fazla, Cari Açık/Milli Gelir Oranın kontrolü ve finansmanı	Düşük kur politikasıyla oluşan cari açığın dış borçlanma rakamlarına yansıması

Şekil 5. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

Kaynak: Taşar, 2010: 82; Kaya, 2013:28

3. BÖLÜM:

YABANCI SERMAYENİN TÜRKİYEYE GELİŞİ VE GELİŞMELER

3.1. 2000–2006 Döneminde Faaliyet Gösteren Bankalar

Ülkede açığa çıkan 2000/2001 Krizleri sonrası, büyük ölçüde sermayelerini yitiren özel bankalar sermaye takviyesi yoluna gitmişlerdir. Bu süreç bankalar için zorlu bir seviye olmuş, uyum sağlayamayan bankalar ise ya başka bankalarla birleşme yoluna gitmiş ya da Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devrolmuştur. (Günal: http://mehmetgunal.com.tr/makale/Ocak/BankacyüzdeFDlyüzdeFDkyüzde20SektyüzdeF6ryüzdeFCndeyüzde20YabancyüzdeFDlayüzdeFEma.pdf, 01.08.2019)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Mevduat Bankaları	55	46	40	36	35	34	33
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	4	3	3	3	3	3	3
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	23	19	20	18	18	17	14
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	17	17	15	13	13	13	15
TMSF'na Devreden Bankalar	11	7	2	2	1	1	1
Katılım Bankaları	6	5	5	5	5	4	4
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	18	16	14	14	13	13	13
Toplam Banka Sayısı	79	67	59	55	53	51	50

Kaynak: BDDK, Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler /Aralık 2006

Şekil 6. . Banka Sayısındaki Gelişmeler (2000-2006)

Yukarıda ki tablodan da görüldüğü üzere ülkede 2000 yılı başlarında faaliyet gösteren banka sayısı toplanda 79 iken, 2006 yılında gerek birleşme ve gerekse TMSF ye devrolma sebeplerinden ötürü faaliyet gösteren banka sayısı 50'ye düşmüştür.

Sayı	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Mevduat Bankaları	7.812	6.854	6.168	6.045	6.186	6.241	6.904
Katılım Bankaları	144	115	118	189	255	292	356
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	28	14	35	33	33	35	42
Toplam	7.984	6.983	6.321	6.267	6.474	6.568	7.302
%							
Mevduat Bankaları	97,8	98,2	97,6	96,5	95,6	95,0	94,5
Katılım Bankaları	1.8	1,6	1,9	3,0	3,9	4,4	4,9
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	0,4	0,2	0,6	0,5	0,5	0,5	0,6

Kaynak: BDDK

Şekil 7. Şube Sayılarındaki Gelişimeler ve Bunların Fonksiyonel Dağılımı (2000-2006)

Anılan yıllarda banka şube sayılarındaki değişikliklere baktığımızda, 2000 yılından 2006 yılına kadar 682 şubenin eksildiği rahatlıkla yukarıdaki tablodan görülebilir.

Sayı	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Mevduat Bankaları	165.224	133.318	118.292	118.573	122.592	127.851	138.599
Katılım Bankaları	3.001	1.917	1.884	3.502	4.790	5.747	7.112
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	6.481	5.644	5.717	5.457	5.352	5.126	5.255
Toplam (bin)	174.706	140.879	125.893	127.532	132.734	138.724	150.966
%							
Mevduat Bankaları	94,6	94,6	94,0	93,0	92,4	92,2	91,8
Katılım Bankaları	1,7	1,4	1,5	2,7	3,6	4,1	4,7
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	3,7	4,0	4,5	4,3	4,0	3,7	3,5

Kaynak: BDDK, Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler /Aralık 2006

Şekil 8. Personel Sayısı Dağılımı (2002-2006)

Şube sayılarının azalmasına bağlı olarak bu yıllarda çalışan sayısında yaşanan azalma oranına bakıldığında, 2000 yılı ile 2006 yılı arasında 23.740 personelin eksildiği görülebilir.

Neredeyse 1980'li yıllara değin devletin eli üzerinde olarak ve gayet kısıtlı mali araçlar ile yaşamını sürdüren bankacılık sektörü, 1980 yılı sonrası liberalleşme yönünde atılan önemli ve kararlı adımlar sayesinde zenginliğe kavuşmuştur. (Karacaoğlan,2011:23)

Tarih 1982 yılını gösterdiğinde, Sermaye Piyasası Kanunu çıkarılarak, sermaye piyasası araçlarının kullanımına ilişkin ihtiyaç duyulan yasal ve kurumsal yapıların zemini oluşturulmaya başlanmıştır. 4 yıl sonra İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) aktifleştirilmiştir. (Karacaoğlan,2011:25)

Bankacılık sektöründe yaşanan 1980 sonrası diğer önemli gelişmeler şunlardır:

- Bankacılık sektöründe yerel bankacılık anlayışından ziyade uluslararası bankacılık standartları kabul görmüştür.
- Tek düzen hesap planı benimsenmiştir.
- Banka bilançolarının kurum dışından denetlenmesine olanak sağlanmıştır.
- (TMSF) Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu oluşturulmuştur.
- Interbank piyasası oluşturulmuştur
- Türkiye'de daimî olarak yaşayan bireylerin döviz bulundurmasına ve döviz hesabı açmalarına olanak sağlanmıştır,
- Bankacılık sektörüne yeni yerli/yabancı bankaların girmesine müsaade edilmiştir,
- Faiz oranlarında izlenen sabitleme politikasından vazgeçilmiş ve faizler serbest bırakılmış,
- Teknolojinin gelişmesiyle birlikte bankacılık sektöründe bilgisayarlar ve yeni cihazlar kullanılmaya başlanmıştır,
- Şube sayıları az olan küçük ve orta ölçekli bankaların sektördeki sayılarında artış gözlemlenmiş, büyük ölçekli bankaların sayılarında ise düşüşler yaşanmıştır.
- Bankaların kur ve faiz riskleri ciddi ölçüde azaltılmıştır. (Karacaoğlan,2011:25)

Ekonomi üzerinde mali piyasaların serbestlik kazanmasına yönelik yapılan bu çalışmalar, bankacılık sektörü üzerinde ciddi etkilere sebebiyet vermiştir. Yeni düzenlemelerle yerli ve yabancı bankaların sektöre girişleri ve aynı zamanda kredi/mevduat faizlerinin serbest bırakılmasıyla birlikte bankacılık sektöründe büyük bir rekabet ortamı oluşmuştur. (Karacaoğlan,2011:25)

3.2. Yabancı Sermayenin Bankacılık Sektörüne Geliş Nedenleri

Dünya üzerinde yaşanan ekonomik anlamdaki globalleşme süreci, yabancı sermayelerin yatırımlarını genişletme yönündeki birçok engelin kaldırılmasına yol açmıştır. Hatta birçok ülkenin yabancı yatırımları kendi ülkesine çekebilmek için çeşitli teşvikler sağlamışlardır. Çünkü yabancı yatırımcının sağladığı birçok avantaj vardır. Bunlar; fiziki yatırımlar, fonlar, teknoloji, ihracat imkânı, sektör disiplini ve uzman işi gücü olarak ifade edilebilir.

Yabancı bankların bir başka ülke piyasasına girme sebeplerini, bankaların kendi açısından ve gideceği ülke açısından ele almak gerekirse şu şekilde maddelenebilir:

Banaklar açısından; (Akgüç,2007:14)

- Her firma gibi karlarını en yüksek seviyeye ulaştırma sebebi
- Kendilerine ait riskleri daha geniş bir alana yaymak
- Birçok uluslararası firmanın finans sektörüne yönelmesi
- Birçok ülkede bulunana müşterileri sayesinde bir müşteri portföyü oluşturarak farklı deneyim ve uzmanlaşma isteği

Gidilen Ülkeye Özgü Nedenler: (Akgüç,2007:15)

- Mevcut ülkede kredi ve faizlerin yüksek olmasına bağlı olarak yüksek kâr marjı
- Yabancı sermaye teşviklerinden yararlanma isteği
- Gidilen ülkede bankaların itibar değerlerinin düşmüş olması
- Finansal piyasaların hızlı gelişme isteği

Gelişmekte olan ülkeler dış borç yerine yatırımlarını gerçekleştirebilmek için yabancı yatırımcıya çok daha fazla önem verirler. 1980 yılından itibaren ekonomideki serbestleşme süreci ile Türkiye'de yabancı yatırımcıların tercih sebebi haline gelmiştir.

1980 yılı sonrasında, ülke bankacılık sektöründeki serbestleşmeye ilişkin mevzuatların hayata geçirilmesi, ülke ekonomisinin serbest piyasa ile uyum halinde olmaya çalışması, gelişme ve kararlılıkla büyüme yönünde adım atmaya çalışan bir ülke ekonomisi yaratma çabası, yabancı sermaye yatırımcılar için cezbedici olmuştur. (Karacaoğlan,2011:85)

Ayrıca Türkiye'nin coğrafi yapısı, Asya, Avrupa ve Orta doğu üzerinde körü vazifesi görme özelliği, tüm bu ekonomik yapılandırmaların dışında ayrı bir çekici özelliği olarak sayılabilir. (Karacaoğlan,2011:88)

Yabancı bankaların Türkiye'ye gelmelerinin sebeplerinin başında, ülkeye yatırım kararı alan çokuluslu birçok şirketin finansal gereksinimlerini karşılama seçeneği öne çıkmıştır. Tam buradan yola çıkarak Türkiye'ye yatırım yapan yabancı bankaların "müşteriyi izle" yöntemini seçtikleri açıktır. Bir başka ciddi nedene bakacak olursak, Türkiye'de ki potansiyel büyümenin cezbediciliği ve bankacılık sektöründen elde edilen büyük kazançların varlığından söz edilebilir. (Akgüç,2007:14)

Yabancı bankaları Türkiye'de ki bankacılık sektörüne yönlendiren bir diğer önemli sebep ise, ülkede henüz yeni klasik bankacılık anlayışının dışına çıkmış sektörün süregelen önümüzdeki zamanda daha çok büyümeye meyilli olmasıdır. Anılan büyüme meylini ortaya koyan en önemli bulgu, ülkenin nüfus yapısı ile ekonomik anlamda yükselmesi ve bunun neticesinde bankacılık sektöründeki hizmetlere olan istemin artma ihtimalinin azami olmasıdır. (Karacaoğlan,2011:87)

Türkiye'deki bankacılık sektörünü ülke dışındaki yabancı bankaların tercih etmelerindeki önemli sebeplerden birisi de bankacılık sektöründeki düşük Penetrasyon oranlarıdır. Bankacılık Penetrasyon oranı denildiğinde anlamamız gereken, ülkenin toplam nüfusun ne kadarlık bölümünün bankacılık hizmetlerinden yararlandığı ya da banka müşterisi olduğunu gösterir rakamsal ifadedir. Türkiye nüfusun büyük bir kısmının kırsal alanda hayatını idame ettiriyor olması ve henüz banka hesapları bulunmayan genç nüfusun yüksek oranlarda olması, bankacılık Penetrasyon oranlarının düşük seviyelerde izlemesine yol açmaktadır. (Babuşçu,

http://senolbabuscu.com/index.php/ekonomist-teki-yazilarim/yabanci-bankalar-neden-geliyor, 08.04.2019)

Tablo 3. Bankacılık Sektörü Avrupa Birliği ve Türkiye Penetrasyon Oranı Karşılaştırması

Yasaişls	**Nüfus (Milyon Kişi)**	**Penetrasyon Oranı (yüzde)**	**Banka Müşteri Sayısı (Milyon Kişi)**	**Artış (Milyon Kişi)**
Avrupa Birliği				
2005	450	92	415	
2015	450	92	425	10
TÜRKİYE				
2005	75	28	20	
2015	80	60	48	28

2015 yılına gelindiğinde nüfusun 80 milyon kişiye erişme olasılığı görüldüğünden, penetrasyon oranının da yaklaşık olarak yüzde 60'larda olması beklenmektedir. Bu oranın yüzde 60'lara varması demek banka müşteri sayısının ortalama olarak 28 milyon kişi kazanacak olması ve toplamda 48 milyona çıkacak olmasını hesaplamaktadır. Bu öngörüler ışığında 2005 ile 2015 yılları arasındaki 10 yıllık süreçte Avrupa bankacılık sistemine yaklaşık 10 milyon müşteri dahil olurken, Türk bankacılık sistemine yaklaşık 28 milyon yeni müşterinin dahil olması anlamına gelmektedir. 28 milyon yeni müşteri ise, Türkiye'de çok ciddi bir potansiyel olduğunu ortaya koymaktadır. (Karacaoğlan,2011:88)

2000 – 2001 krizleri sonrasında küçük bankaların kırılganlıkları kaybolmuş, bankacılık sektörü daha dayanıklı hale getirilmiş, iyileşme ve istikrar politikaları sıkı şekilde uygulanmış ve bu durum yabancı yatırımcı açısından ülkeyi daha cazip hale getirmiştir. (Dinçer,2006:118)

2003-2005 yıllarındaki AB uyum süreçleriyle ülke içinde yapılan yasal düzenlemeler ışığında ve doğrudan yatırım teşvikleriyle artık ciddi anlamda yabancı yatırımcılarda artış görülmüştür.

Yabancı bankların birbirleri arasındaki rekabet te Türkiye'de ki bankacılık pazarına girişte etkili olmuştur. Örneklendirecek olursak Belçika'da rekabet halinde olan iki bankadan bir tanesi olan Fortis bank Türkiye'de ki Dışbank'ı bünyesine katarken, Belçika'daki bir diğer banka olan Dexia bank da Türkiye'de ki Denizbank'ı bünyesine katmıştır. Buna bağlı olarak ülke içindeki bankalara dış piyasalardan talep olması, yerli banka sahiplenenin de satma yönündeki eğilimlerini arttırmıştır. (Soyluoğlu,2008;47)

Banka sahiplerinin satmak istemesinin asıl sebeplerinden bir tanesi de, 2003 yılında uygulamaya konulan 5020 Sayılı Kanunun banka sahipleri üzerindeki ciddi yükümlülükleri de sayılabilir. 5020 sayılı kanunun devamında gelen 2005 yılındaki 5411 sayılı bankacılık kanunun ile yaptırımlar devam etmiştir. Tüm bu kanunların çatı noktası ; bankların fona devredilmesi söz konusu olduğunda, bu bankaların sahipleri, eşleri, çocukları ve yine bu banka sahiplerinin kan ve sıhri hısımları üzerinde ortaya konulacak olan çok ciddi yaptırımlaralar bulunmaktaydı. Bu zorluklarla karşı karşıya kalınması nedeniyle, bundan sonraki süreçte banka sahipleri de bankalarını yabancı yatırımcıya bir şekilde satarak ya da devrederek bankacılık sektöründen çekilmeyi tercih etmişlerdir. (Bumin,2007:132-133)

Türkiye'deki bankacılık sektörü 2000 ve 2001 krizlerinde faiz ve döviz kuru riskleriyle karşılaştığından kendi bilançolarında büyük zararlarla karşı karşıya kalmışlardır. Piyasalarda yaşanan bu dalgalanmalar sonucunda şirketler borçlarını geri ödemede zorlanmış ve bankalara geri dönüşlerinde sıkıntılar yaşamışlardı. Takipteki kredilerin artmasıyla birlikte bankacılık çöküşleri de hızlanmıştır.

Bu yapısal bozuklukluların giderilmesi için bir dizi adımlar atılmış ve reformlar uygulamaya koyulmuştur. Reformlar ışığında sektörde kırılganlıklar bir nebze de olsa giderilmiş sağlam ve sürdürülebilir bir ekonomik yapının temelleri atılmıştır. Bu yapılandırma programlarına bağlı kalınarak reformların bankacılık sektörü üzerindeki etkileri ve sonuçlarına bakıldığında risklerin yönetilebilir seviyelere çekilmesi, banka sermayelerinin güçlenmesi yabancı bankaların ülkeye gelme iştahlarını kabartmıştır.

1980 yılı sonrası serbest piyasa reformlarıyla ülkeye gelen yabancı bankalar; 1980 – 2000 yılları arası dönmede şubeleşmeye hatta irtibat büroları kurma yollarına gitmiş, hali hazırdaki şubeleri bağımlı şube şekline çevirmişlerdir. Ancak gelgelelim 2000'li yılların ortalarına doğru bankaları bünyesine katarak, İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında banka pay senetleri alma şeklinde ülkeye giriş yolu izlemişlerdir (Akgüç, 2007: 12).

Tablo 4 . Türkiye'de 2001 Yılından Sonra Hisseleri Yabancılar Tarafından Satın Alınan Bankalar

	Yabancılara Satılan Hisse Oranları (yüzde)	Satın Alma İşlemi Yapan Banka	Satın Alan Bankanın Menşei	Satış İşleminin Gerçekleşme Tarihi	Satışa Konu Olan Tutar (Milyon $)
Demirbank	100	HSBC PLC	İNGİLTERE	Eylül 2001	350
Sitebank	100	NOVABANK	PORTEKİZ	Aralık 2001	3
Koçbank	50	UNICREDITO	İTALYA	Mayıs 2002	240
TEB	42,1	BNP PARIBAS	FRANSA	Şubat 2005	217
Dışbank	89,3	FORTİS	HOLLANDA BELÇİKA	Nisan 2005	1141
Garanti	25,5	GE FINANCE	ABD	Ağustos 2005	1556
Yapı Kredi	28,7	UNICREDITO	İTALYA	Eylül 2005	1395
C Kredi	57,5	BANK HAPOALIM	İSRAİL	Aralık 2005	113
Finansbank	46	NB OF GREECE	YUNANİSTAN	Nisan 2006	2323
Tekfenbank	70	EFG EUROBANK	YUNANİSTAN	Mayıs 2006	182
Denizbank	75	DEXIA	FRANSA BELÇİKA	Mayıs 2006	2437
Şekerbank	33,9	BANK TURAN ALEM	KAZAKİSTAN	Haziran 2006	254
Tat Bank	100	MERRİLL LYNCH	ABD	Ağustos 2006	6
MNG Bank	91	BANK MED ARAPBANK	LÜBNAN ÜRDÜN	Eylül 2006	160

Akbank	20	CITIGROUP	ABD	Ekim 2006	3100
Oyak Bank	100	ING GRUBU	HOLLANDA	Haziran 2007	2673
T. Finans Kat.	60	THE NAT. COM. BANK	SUUDİ ARABİSTAN	Temmuz 2007	1080
Turkish Bank	40	NBK	KUVEYT	Temmuz 2007	160

Kaynak: Bumin (2007), Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Bankalar

Hisseleri yabancılara satılan bankaların yanı sıra 1980 yılı sonrasında 2000'li yılların sonun kadar faaliyet gösteren yabancı bankalardaki artışı da tablodan rahatlıkla izlenebilir.

Tablo 5. 1980 ile 2000 yılları arasında Türkiye'de Faaliyet Gösteren Yabancı Banka Sayıları

	1980	**1990**	**2000**
Yabancı Bankalar	4	26	21
Mevduat Bankaları	4	23	18
Türkiye'de Kurulanlar	2	7	5
Türkiye'de Şube Açanlar	2	16	13
Mevduat Kabul Etmeyen Bankalar	0	3	3
Bankacılık Sektörü	43	66	79
Mevduat Bankaları	40	56	61
Mevduat Kabul Etmeyen Bankalar	3	10	18
Yabancı Bankalar/Bankacılık Sektörü (yüzde)	9	39	26

Kaynak: "Türkiye'de Yabancı Bankalar" (Çevrimiçi), https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/turkiyede_yabanci_bankalar.pdf,

Ülke dışı yatırım yapan bankalar, kendi ülke içlerindeki pazarlarında sektörde bulunan diğer banaklarla rekabet anlamında karşı karşıya kaldıklarından, pazarda yeterince banka olması sebebiyle sektörün doymuş olmasından ve buna bağlı olarak kâr paylarının düşmüş olmasından dolayı yeni pazarların arayışına girmişlerdir.

3.3. Yabancı Sermayenin Bankacılık Sektörü ve Ülke Ekonomisine Etkileri

Yabancı bankaların 1980 sonrası Türkiye'ye girişlerinin olumlu etkileri kadar olumsuz etkilerinden de bahsetmek mümkündür.

Olumlu etkileri;

Bankacılık sektörüne bakacak olursak, yabancı sermayenin toplam aktifteki payları düşük gibi görünse de yapıları gereği mevcut bankların klasik bankacılıktan sıyrılarak bireysel bankacılığa yönlenmelerine neden olmuştur. Ayrıca hizmet çeşitliliği ve teknoloji transferleri de sektörde görülen önemli gelişmeler arasındadır.

Son teknolojilerin bankacılık sisteminde kullanılmaya başlanmasıyla birlikte swap repo, futures, options gibi yeni finansal ürünlerin ülke içinde tanınması fırsatını doğurmuştur. Ürün çeşitliliğinin artması ülke içindeki bankacılık sektöründe verimliliği de attırmıştır. (Karacaoğlan,2011:110)

Bankacılık sektöründe yabancı bankaların girişlerine bağlı olarak rekabet artmış, bireysel bankacılık hizmetlerinde adeta yarışa girmişlerdir.

Krizin meydana geldiği zamanlarda yabancı bankalar, iştirak ettikleri yerli bankaları koruyarak, prestij kaybını önlemesine sebep olmuşlardır. (Büyüksalvarci,2008:189)

Yabancı bankaların ülke içindeki piyasalara girmesiyle birlikte daha istikrarlı bir kredi kaynağı meydana geleceğinden, Türkiye'deki bankacılık sektörünün ataklara karşı pozisyon alma direnci yükselmekte ve sektörün kırılganlığı düşmektedir. Bu da Türkiye'ye giriş yapan yabancı kaynaklı bankalar ile ülkede istikrarlı bir sektörün oluşmasının yadsınamaz seviyede olduğunun göstergesidir. (Karakurt,2007:64-65)

Yabancı bankalar, uluslararası piyasalarla ülke içindeki bankalara göre daha içli dışlı çalışmasına bağlı olarak, dünya ekonomisi ile uluslararası para sistemleriyle ilgili bilgilere doğrudan ulaşabilmektedir. Bu durum ülkenin de dış sermaye piyasalarına ulaşması yönünde olumlu etki yaratmaktadır. Netice itibariyle bu gelişme fon ihtiyacı olan Türkiye için büyük bir avantajdır.

Yabancı bankaların Türkiye'ye olan eğilimleri sonucunda sektöre girmelerine bağlı olarak ülkeye önemli ölçüde sermaye getirisi sağlamışlardır. Bu sayede ellerindeki sermayelerle ciddi projelere finansman kaynağı olmuş ve netice itibari ile Türkiye'nin ödemeler dengesine ciddi seviyelerde katkıda bulunmuşlardır,

Ayrıca bu bankaların istihdam üzerinde de birçok olumlu etkilerinden bahsedilebilir. Çünkü bir firma yabancı ülkede iş gücü gerektiren bir yatırım yaptığında o ülkenin iş gücünden yararlanır. Bu sebeple gelişmekte olan ülkelerde işsiz potansiyeli yüksek olduğundan ve ülkelerin bu işsiz ordusuna iş olanakları kısıtlı olduğundan, yabancı yatırımlar istihdam açısından büyük bir önem arz etmektedir. (Aksoy,1998:44-45)

	1980	1990	2000	2004	2006	2010
İstihdam	1	2	2	5	18	23
Şube	2	2	2	3	16	22

Şekil 9. Yabancı Bankaların Sektör Payı

Kaynak: TBB verilerinden derlenmiştir.

Yabancı sermayeli olarak kurulan bankalar istihdam üzerindeki etkilerinden bahsetmişken yukarıdaki veriler ele alındığında, 2000 yılında Türkiye'de ki bankacılık sektöründeki istihdamın ülkenin genel istihdamına oranı yüzde 2'ler de iken, 2010 yılı itibariyle yüzde 23 gibi bir seviyeye gelmesine de değinmek gerekir.

Bunların yanı sıra yabancı bankalar sadece istihdam konusunda değil, sektörde hizmet verirken çalışanların eğitimine önem vermiş, ücretleri dolgun tutmuş ve sosyal statülerle desteklemişlerdir. Öyle ki bir dönem ulusal banklar çalışanlarını yabancı bankalara kaptırdığından eleman sıkıntısı dahi yaşamışlardır.

Olumsuz etkileri;

Yukarda bahsedildiği gibi her ne kadar yabancı bankaların aktifteki payları az olsa da ulusal banklar bir miktar piyasa kayıplarına sebep olmuştur. Yani dilimler küçük olsa da pasta bölünmüştür. (İşeri,Ulusan,2007:133)

Yabancı bankaların gelişleriyle ilk anda oluşan hızlı rekabet sonrasında birçok banka kısa vadede sıkıntıya düşmüştür. (Çakar,2003:94)

Türkiye üzerinde şube açan bu bankalar ülkede hizmet etmiş, bu hizmetlerine ilişkin kâr etmişlerse de karlarını yurtdışına aktarmaları ödemeler dengesinde olumsuzluklar yaratmıştır. Henüz pek söz konusu olmasa da yabancı bankların sektördeki paylarının ciddi oranda artması ülkenin ulusal çıkarları açısından para ve kredi politikalarını zora sokacağı ifade edilmektedir.

Özetle, yabancı bankaların Türkiye'ye girmesi ülke ekonomisine önemli bir katkı sağlamaktadır. Finansal anlamda ülkenin omurgasını oluşturan bankacılık sektöründeki büyüme, ülke ekonomisinin büyümesi anlamına gelmektedir. Araştırmalar sonucunda da zaten yabancı bankaların girişi ile grafiksel olarak büyüme oranının arttığı çok net olarak görülmektedir.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
GSYH(MİLYAR TL)	350,5	454,8	559	648,9	758,4	843,2	950,1	953
KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GSYH($)	3,517	4,531	5,779	7,027	7,609	9,191	10,436	8,59
GSYH BÜYÜME HIZI (%)	6,2	5,3	9,4	8,4	6,9	4,7	1,1	-4,7
İŞSİZLİK ORANI	10,3	10,5	10,3	10,3	9,9	9,9	11	14
ÜFE (%)		13,9	13,8	2,7	11,6	5,9	8,1	5,9
TÜFE (%)		18,4	9,3	7,7	9,7	8,4	10,1	6,5
İHRACAT (MİLYAR $)	36,1	47,3	63,2	73,5	85,5	107,2	132	102,1
İTHALAT (MİLYAR $)	51,6	69,3	97,5	116,8	139,6	170,1	202	141
İHRACATIN İTHALATI KARŞILAMA ORANI (%)	69,9	68,1	64,8	62,9	61,3	63	65,4	72,4
CARİ DENGE (MİLYAR DOLAR)	-1.5	-8	-15.6	-22.6	-32.0	-38.0	-41.9	-13.9
YURT İÇİNDE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE GİRİŞİ (MİLYAR $)	1,1	1,8	2,8	10	20,2	22	18,3	7,7
TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE YABANCI SERMAYE GİRİŞİ (MİLYON $)	240			4.422	8.462	3.913	697	
KAMU+TCMB DIŞ BORÇ STOKU (MİLYAR $)	86,5	95,2	97,1	85,8	87,3	89,2	91,7	96,8
ÖZEL SEKTÖR DIŞ BORÇ STOKU (MİLYAR $)	43,1	49	63,7	82,9	118,3	158	185,1	174,4
-TİCARİ BANKALAR DIŞ BORÇ STOKU (MİLYAR $)	8,4	11,5	18,5	28,3	40,3	45,4	51,6	52,5
-FİNANSAL KURULUŞLAR DIŞ BORÇ STOKU	1,8	2,1	2,8	3,8	7,1	12,2	11,1	7,8
-DİĞER ÖZEL SEKTÖR DIŞ BORÇ STOKU	32,9	35,4	42,4	50,8	70,9	100,5	122,4	114,1
TOPLAM DIŞ BORÇ STOKU (MİLYAR $)	129.7	144.3	160.87	168.7	205.5	247.2	276.8	271.2
IMF'YE OLAN BORÇ STOKU (MİLYAR $)	16,2	16,2	13,8	10,2	7,2	4,5	5,5	5,1
İÇ BORÇ STOKU (Milyon TL)	149.870	194.387	224.483	244.782	251.470	255.310	274.827	330.005
TAHVİL	112.850	168.974	194.211	226.964	241.876	249.176	260.849	315.969
BONO	37.020	25.413	30.272	17.818	9.594	6.134	13.978	14.036

Şekil 10. Yıllara Göre Makroekonomik Göstergelerin Değişimi

Kaynak: Yabancı Sermayeli Bankaların Türk Bankacılık Sektörüne Girişi, Çağlar Karacaoğlan, s112

4. BÖLÜM:

BANKALAR ARASI REKABET VE MALİYETLERİ DÜŞÜRMEYE YÖNELİK ÇALIŞMALAR IŞIĞINDA İNTERNET BANKACILIĞI

4.1. Yabancı Bankaların Ülkeye Girişleriyle Birlikte Artan Rekabet

Tür Dil Kurumunun rekabet ile ilgili tanımına göz attığımızda "Herhangi bir etkinlik alanında ayrı ayrı kişi ya da gruplar arasında sürdürülen üstün olma mücadelesi" olarak tanımladığını görmekteyiz. Rekabet te artık bankacılık sektöründe son yıllarda sistemin karşı koyulamaz bir parçası haline gelmiştir.

Rekabet kavramına kapsamlı olarak bakıldığında, tüm kurumların neredeyse artık uzakta kalamadığı, negatif ya da pozitif neticeleri ile kendisini de kapsayan sektörü ve kurumu önemli ölçüde etkileyen bir kavram olduğu ortadadır (Yağcılar, 2011). Bu açıdan ekonominin bel kemiğini oluşturan bankaların gerek sektörde faaliyet ve varlıklarını devam ettirebilme adına ve gerekse kulvarlarındaki diğer banklardan bir adım önde olmak adına, daimî olarak kendilerini geliştirmesi ve ileriye dönük güçlü adımlar atabilmesi yönünde çalışmalara sahip olması gerekmektedir. (Gök ve Özdemir, 2011, 43).

Rekabet kavramı endüstrilerde, bilhassa bankacılık endüstrisinde etkinliğin dışında, piyasalardaki kaynak tahsisinin temel yapı taşlarından sayılması sebebiyle uluslararası rekabet gücünü yükselten itici bir olgu olarak ifade edilmektedir. Bu sebeple rekabetin artması demek sektörde devralma ve birleşme süreçlerin hızlanması anlamına gelmektedir. Bankacılık sektöründeki, rekabet ve etkinliğin artması, önce bankacılık ve daha sonra bütün parasal sistemin işlevselliğine olumlu anlamda katkıda bulunmaktadır. Bankaların sektör içindeki performanslarının olumlu yönde artması sonucunda, yatırım yapmayı planlayan yatırımcılar üzerinde de olumlu etkiler bırakmaktadır. Nihai olarak rekabet ve etkinlik, bankacılık sektörü açısından vazgeçilmez bir öneme sahiptir. (Ekinci ve Kök,2017:172)

Dünya üzerinde küresel büyüme ve teknolojik gelişmeler ışığında rekabetin tüm sektörleri açısından vazgeçilmez bir unsur olduğu açıktır. Bu sebeple bankacılık sektörü de bu akıma kapılmıştır. Önceleri ülke içindeki rakipleriyle yarışmak durumunda olan bankalar, yabancı bankaların girişiyle beraber ürün ve teknoloji alanları dâhil olmak üzere birçok konuda rekabete yoğunlaşmış ve bu durum sektöre olumlu etkide bulunmuştur. Rekabetin hız kazanması sebebiyle bankalar var olma savaşında bir diğer bankayla birleşme ve devralmalarla ölçeklerini genişletmiş ve bu sayede yeni düzene ayak uydurarak varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Dünya genelinde yaşanan gelişmeler ışığında gerek gelişmiş ve gerekse gelişmekte olan ülke ayrımına konu olmaksızın, bilhassa uluslararası sermaye piyasaları eliyle bankalar açısından çok ciddi seviyede rekabet baskısı oluşmaya başlamıştır. Bankaları rekabet yapmaya zorlayan etkenlere bakıldığında;

- Küresel anlamda rekabetin baskısının etkinliği
- Diğer sektörlerin bankacılık sektörü üzerindeki baskıları
- Alışılagelmiş hizmetlerin eski zamana oranla karlılık oranının düşmesi
- Dış piyasadaki faaliyetlerin kârlılık açısından ve diğer faktörler yönünden cezbedici olması

Şeklinde maddelenebilir. (Türkiye Bankalar Birliği, 2005, ss.3-4).

Bankaların hem birbirleriyle aralarında oluşan rekabet sebebiyle hem de piyasadaki şartların değişimlerine bağlı olarak karlılıklarında önemli ölçüde kayıplar oluşabilmektedir.

Yerli piyasalara yabacı bankaların girmesiyle oluşan ciddi rekabet ortamı, bankaların denetimi ve düzenlemesine yönelik uygulamalarda küresel standartlara yönelik değişiklik işlemleri ve yabancı bankaların ülke içindeki fırsatları değerlendirmeye yönelik hamleleri; bu ülkelerdeki bankacılık sektör ve faaliyetlerini ciddi oranda etkilediğinden söz edilebilir. (TBB, Bankacılık ve Araştırma Grubu, 2005, 3).

Bankacılık sektöründe piyasada ki yabancı bankaların var olması demek tüm bankaları harcama ve fazla giderleri en aşağıya çekme yönüne iteceğini ve hatta piyasada ki rekabet ortamının da yerel bankaların çalışmalarına daha ciddi sarılarak

verimlilik yönünden piyasaya olumlu etiklerinin oluşacağından bahsedilebilir. Yabancı bankaların ülkeye getirecekleri yeni teknolojik gelişmeler ışığında hizmet kaliteleri artacak ve yerel bankalar da buna yak uydurmak zorunda kalacaklardır (Büyüksalvarcı,2008:188)

Bankacılık sektöründe de diğer sektörler gibi etkinliğin önemi, müşterilerine rekabetçi fiyatlarda kaliteli bir hizmet sunulması yönünde kendini gösterir.

Bankalar arası rekabet kredi pazarında faiz oranlarını düşürdüğünü ve borçluların yatırım hacmini artırdığı bir gerçektir. Bu sayede artan yatırım, projenin ortalama getirisini de yükseltmekte olup ekonomiye olumlu açıdan katkı sağlamaktadır.

Türk Bankacılık sektöründe de rekabetin etkin bir şekilde yer almasına bağlı olarak, bankalar kaynaklarını en verimli şekilde kullanmak durumunda kalmış ve buna bağlı olarak rekabetçi bir bankacılık piyasası oluşmuştur. Etkinliklerini arttırma yönünde adım adan bankalar düşük maliyetle müşterilerine erişme yolunda ilerlemiş ve karlılıklarını da arttırmışlardır. Etkin olma yolunda geri kalan bankalar için ise risk her zaman diğerlerine göre daha yüksek, performans ise diğer banaklara göre daha düşük olarak nitelendirilebilir. (Özal, Şahin ve Göral,2017;87)

4.2 Rekabette Güçlenmek Adına Maliyetlerin Düşürülmesi

Bankacılık sektöründe rekabet diğer sektörlerdeki rekabete göre çok daha önemlidir. Ülke ekonomilerinin omurgası haline gelen bankacılık sektörü diğer sektörlere nazaran çok daha önemli olduğundan, yapılan hataların bedelleri sadece bankaları değil, ülke ekonomisini de zora sokacağından rekabet kavramı denetim çerçevesinde yapılmakta ve belirli mevzuatlarla birtakım kısıtlayıcılar bulunmaktadır. Tüm piyasalarda aşırıya kaçacak şekilde büyük rekabetin olması, istikrardan ziyade dengeyi bozan bir yapıya zemin hazırlayacağı gerçeği unutulmamalıdır. Rekabet, piyasa gücünü minimize ederken kâr oranlarını aşağıya çeker. Sektördeki bankların rekabet sebebiyle kar düşüşleri yaşaması, bankaların düşük kaliteye sahip ve risk oranı yüksek portföy seçimlerine neden olmaktadır. Bu durum kredi oranlarının üst

seviyelere çekilmesine ve daha fazla banka batışlarına zemin hazırlayacaktır. En neticede ülke, yaşanan bu olumsuzluklardan etkilenecek ve finansal istikrarsızlığın eşiğine gelecektir. (Ergül,2014:50)

1929 yılı son çeyreğinde Dünyada bir ekonomik kriz meydana gelmiş ve Amerika piyasalarında istihdam oranlarında ve sanayi üretim oranlarından ciddi düşüş eğilimlerine zemin hazırlamıştır. Krizle birlikte büyük sermayeye sahip ulusal bankaların rekabeti sonucunda yerel bankaların batışları hızlanmış ve büyük bankaların şubelerine dönüşmüşlerdir. (Açıkgöz ve Özkan, http://www.mevzuatdergisi.com/2009/04a/01.htm, 01.05.2019)

Daha sonraki yıllarda düzenleyici politikaların ortak birleştiği nokta, bankacılık sektörünün finansal sistemi doğrudan etkilemesi gibi bir öneme sahip olması nedeniyle, mevcut istikrarın sağlanabilmesi adına rekabetin bir nebze de olsa kısıtlanması gerektiğiydi. Bu sebeple birçok ülkede rekabet kurallarına kısıtlamalar getirme yoluna gidilmiştir. Getirilen kısıtlamaların dayandığı kuralları uygulama ve denetleme yetkileri de düzenleyici otoriter ve Merkez Bankalarına verilmiştir. (Ergül,2014:29)

Bankacılığın ilk ortaya çıktığı zamanlarda kurulum aşamasının hemen sonrasında şubeleşmenin önemi yüksektir. Anılan dönemlerde güvenilirliğin simgesi haline gelen ve hemen her yerde olmak adına şube açma yoluna giden bankalar, günümüzde teknolojinin hızlı gelişimi ve dünyanın genel olarak sürüklediği krizin etkisi diğer tüm sektörlerde olduğu gibi rekabete yönelerek krizlerin kendilerini etkilememesi ya da en az zararla etkilemesi için maliyetleri düşürme yoluna gitmişlerdir. Bu durum sektördeki bu finansal kuruluşların yeniliklere daha fazla önem vermelerine sebep olmuş, işlem maliyetlerini minimum seviyelere çekmeleri ve kârlılık oranlarını arttırma yönünde arayışlara yönlendirmiştir.

Tüm bu bilgiler ışığında günümüzde bankaların, rekabet ortamında risksiz bir biçimde maliyetlerini düşürmelerinin en etkin yollarından birisi internet bankacılılığına yönlenerek, bu alanda kendilerinin geliştirerek şube ve çalışan sayılarını düşürmektir. Her ne kadar internet bankacılığının alt yapı, güvenlik vb benzeri maliyetlerinin giriş seviyeleri ciddi yatırımlar ve yüksek maliyetler gerektirse

de, şube açma ile karşılaştırıldığında sabit kira, gider ve personel maliyetlerine oranla uzan vadede çok çok daha karlı olacağı açıktır. (Uzundağ,2013:50)

Tasarruflarını verimli yatırımlara çeviremeyen bir bankacılık sisteminin etkinliğinden veya sistemin verimliliğinden bahsetmek söz konusu olamaz. Bu sebeplere bağlı kalarak bir bankacılık sisteminin performans analizinden bahsedebilmek için etkinlik ve verimlilik ölçütlerinin ciddi anlamda incelenmesi gerekmektedir. (Ekren ve Emiral,2002:1)

1980'li yılların başından beri nerdeyse dünyanın tamamında yaygınlaşan serbestleşme yönündeki iktisadi politikalara bağımlı kalarak finansal hizmetler de çeşitlilik anlamında önemli ölçüde bir gelişme göstermiştir. Yaşanan bu süreçte finansal sektörlerin birbirleriyle olan etkileşimi artarken, gelişmiş bir finans sektörü ekonomik büyümenin itici bir gücü haline gelmiştir. (Yaşa,2008:6)

4.3. İnternet Bankacılığının Etkin Maliyetlerin Düşürülmesine Etkisi

Dünyada internet bankacılığının temelleri ne zaman ve nasıl atıldığı konusuna daha geniş bir açıdan bakılırsa, teknoloji anlamında 1914 yılında bankacılıkta ilk kez kullanılan mekanik daktilolarla başlayabiliriz. Daha sonra Bank Of America'nın San Fransisco şubesinde ilk kez bilgisayar kullanılmıştır. 1967 Yılında Fedwire sistemi ile ilk ABD' de ilk kez fon transferi gerçekleşmiştir. Türkiye'de ilk Elektronik Fon Transferi 1992 yılında Merkez Bankası kontrolünde gerçekleşmiş, 1989 yılında Satış Noktası Terminalleri (POS) cihazları kullanılmış ve 1990 yılından itibaren ATM makineleri yaygınlaşmıştır. (Çakmak, Güneşer, Terzi,2011:11)

Dünyada ilk kez İnternet bankacılığı 1980'li yıllarda telefon bankacılığı olarak doğmuş, ev bankacılığı kavramı doğrultusunda gerekli çalışma ve alt yapılar hazırlanmıştır. En başlarda gerek bilgisayar ve gerekse internet yaygın olmadığı gerekçesiyle fax ve telefonlar aracılığı ile yapılmıştır. Amerika'daki "NetBank" ilk internet bankacılığı uygulamasının adıdır diyebiliriz. Bu tarihten sonra dünyadaki

birçok sermayesi güçlü bankalar bu hizmeti müşterilerine iletme yönünde adımlar atmışlardır. (Armağan ve Temel, 2016:413)

1990 lı yılların sonuna doğru teknolojini hızlı gelişimine bağlı olarak bankacılık sektöründeki hizmetler adeta boyut değiştirmiştir. Bankacılık hizmetleri, kişilerin mal edinimlerinin takas yoluyla gerçekleştiği günden bugüne kadar varlığını sürdürmekte olmasına rağmen, tarihsel gelişiminde en hızlı adımlar, teknolojinin gelişmesine binaen son yarı yüzyılda olmuştur. Gelişen teknolojiye bağlı olarak internet bankacılığı kullanımı müşterilere sunulmuş ve müşteriler birçok işlemi bu sayede gerçekleştirebilmişlerdir. Bilgi çağında olduğumuz bu yüzyılda, insanoğlunun en önemli varlığı zamandır. Zamandan tasarruf sağlayarak bankaya gitmeden gerek bilgisayar ve gerekse telefon/tablet üzerinden bankacılık işlemlerinin yürütülmesi işlemi oldukça yaygınlaşmıştır. En basit anlamda bir fatura tahsilatı ve devamındaki faturaları tahsil etme anlamında bile bankaya veya ödeme merkezine gitme zorunluluğunun kalkması ve bunun sağladığı zaman göz önüne alınırsa, teknoloji ile birlikte gelişen internet bankacılığının insan hayatında ne kadar öneme sahip olduğu daha belirgin olacaktır. Öte yandan bankacılık sektöründe artan rekabetin ürünlerinden birisi de müşteri sadakatinin inşa edilmesidir. Bu sadakatin sağlanması için bankaların yeni stratejiler geliştirmeleri gerekmektedir. Yeni alternatif dağıtım kanalları açma yolları da bu stratejinin bir parçasıdır. Bankacılık sektöründe gelmiş ve geçmiş en etkin dağıtım kanalı internet bankacılığıdır. (Özkan ve İpekten,2012:648)

İnternet bankacılığı, müşterilerin bankacılık hizmetlerinden, zaman ve mekâna bağlı olmaksızın nakit para çekebilme ve yatırabilme işlemleri dışında, yararlanabilmesidir. Banka müşterilerinin gelişmiş bir bankacılık anlayışı olan internet bankacılığını benimsemeleri, belirli bir mekâna bağımlılıklarını azaltarak bankaların daha verimli çalışabilmelerine ortam yaratacaktır. (Akkılıç, 2005:113).

Son yıllarda oldukça yaygınlaşan internet bankacılığı hizmeti, neredeyse bütün bankalar tarafından benimsenmiş ve bu hizmeti kullandırabilmek adına çeşitli promosyonlar düzenlemişlerdir.

İnternet bankacılığının yaygınlaşmasıyla işlem maliyetlerindeki belirgin düşüşleri, kullanıcılara yansıtan bankalar kullanımı kolay internet sitesi tasarımlarıyla

birçok kolaylık ve avantajı müşterilerine sunmuştur. Bu da internet bankacılığının yayınlaşması sebepleri arasında önemli bir role sahiptir. (Çakmak, Güneşer, Terzi,2011:11)

Yatırım yapılan sektörler içesinde başı çeken bankacılık sektörü, müşterilerine sundukları hizmetleri en uygun maliyetlerle sağlama adına internet bankacılığı adımlarını sağlam atmakta ve müşterilerini bu yöne kanalize etmektedir.

Dünyanın neresinde olursanız olun, 7 gün 24 saat internet bağlantısının olduğu her yerden kolayca bankanıza erişebilir, sunduğu hizmetleri kullanabilirsiniz. Kullanıcılarına sağladığı cazibe bakımdan incelediğimizde

- Kullanımının basitliği
- Birden fazla ürün ve hizmet sunumu (fatura ödemesi, kredi başvurusu, vergi ödemesi, döviz alım satımı, sosyal güvenlik primi ödemeleri, ulusal veya uluslararası para gönderme ve alma vb..)
- İşlem maliyetlerinin bankanın şubesine veya atm sine göre daha düşük olması gibi özelliklerine değinilebilir. Burada çift yönlü bir faydadan bahsedilebilir. Bu cezbedici özellikle hem banka müşterileri tarafından hem de banka tarafından aynı öneme sahiptir.

Kaldı ki internet bankacılığı kullanılarak yapılan tüm işlemler, sonradan herhangi bir işleme gerek kalmaksızın çevrimiçi olarak uygulandığından bankanın ana sisteminde de anında güncellenmektedir. Dolayısıyla bankalar bu anlamda internet bankacılığının alt yapısına gerekli harcamayı yapmaktan geri durmamaktadırlar. (Özkan ve İpekten,2012:649)

Türkiye'dee kurulan ilk özel banka Türkiye İş Bankası, ATM hizmetini ilk kez 1987 yılında müşterilerine arz etmiş ve elektronik bankacılık adına önemli bir adımın öncüsü olmuştur. 1997 yılına gelindiğinde yine anılan banka Türkiye'de ilk kez internet bankacılığı hizmetini müşterileriyle buluşturmuştur. Bu işlemi 97 yılı bitmeden Garanti Bankası takip etmiştir. (Eroğlu ve Yücel, 2012: 11). Daha sonraları Osmanlı bankası, Pamukbank, Esbank, Akbank, ve Yapıkredi bankaları sırasıyla takip etmiştir. (Kartal ve Pala,2010:46)

Bankalar, bugüne kadar ki klasik anlayışa göre, asıl işlevleri olan mevduatları bünyelerinde barındırarak kredi kullandırma işlevlerinin yanı sıra daha çeşitli bankacılık hizmetlerinin geliştirilmesi ve müşterilerine sunulması adına daha kapsamlı bir yapı haline gelmişlerdir.

İşte bankalar tüm bunlara bağlı olarak artan rekabet ortamında daha yeni hizmetler sunma, işlem maliyetlerini en aza çekerek kar oranlarını en üst düzeyde tutma gibi konularda kaçınılmaz zorunluluklarının farkına varmışlardır.

Her sektörde olduğu gibi bankacılık sektöründe de müşterilerin kullanımına sunulan teknolojik imkânlar ışığında yeniliklerin kullanılması, hem bankalarda etkinlik ve verimliliğin sağlanmasına hem de değişik işlemlerin daha büyük ölçekte tamamlanabiliyor olmasına olanak sağlamaktadır. Bu durum, maliyetlerin alt seviyelere çekilmesine önemli ölçüde yardımcı olmakla birlikte küreselleşme yönünde de ciddi adımların basamakları haline gelmektedir.

1998 yılından itibaren artık bankalar internet bankacılığı yönünde yarışlarına günün teknolojinsin izin verdiği ölçüde daha da önem vermişlerdir. Sunulan hizmetler en başlarda sınırlı olmakla beraber zamanla hizmetlerinin neredeyse tamamını internet bankacılığına yönlendirmişlerdir. Hatta artık günümüzde fiziki para çekme ve yatırmanın dışındaki tüm işlemler internet bankacılığı aracılığıyla yapılabilmektedir.

İnternet bankacılığı tabanının güçlenmesini etkileyen önemli bir etkende elektronik ticarettir. İnternet üzerinden satış yapan firmalar, kapıda ödeme ve havale seçeneklerinin dışında müşterilerinden mal veya hizmet bedelini almak için bankaların internet alt yapısını kullanmış ve bankalar da bu alanda kendilerini geliştirmek zorunda kalmışlardır. (İleri ve İleri,2011:110)

Peki, internet bankacılığı, rekabet piyasasının yüksek olduğu Bankaların karlılık yolunda maliyetlerinin düşürülmesi yönünde ne gibi faydalar sağlamıştır. Madde madde inceleyecek olursak

- İlk olarak en basit açıdan baktığımızda kişilerin bankaya gelerek herhangi bir banka çalışanı ile yüz yüze olmadan işlemlerini internet bankası üzerinden

gerçekleştirebilmişleridir. Bu ne anlama gelir: Ne kadar çok internet bankası kullanıcısı olursa, o oranda banka çalışanının rahatlaması, bir sonraki adımda bankanın mevcut çalışan sayılarını düşürmesi ve yine bu bağlamda maliyetlerin ciddi şekilde düşmesine yol açmaktadır. Demek ki internet bankacılığını kullandırmak, bu yönde gerekli teknolojik alt yapıyı sunmak en başta teknolojik alt yapının kurulması açısından maliyetli gibi görünse de ileriki aşamada bankanın maliyetlerinin düşürülmesinde çok önemli bir etkendir.

- Ayrıca bankalar internet bankacılığı üzerinde işlem yapan müşterilerinin maddi durumlarını, harcama eğilimlerini, harcama kanallarının çeşitliliği yönünde çok ciddi bir veri tabanı oluşturmaktadır. Bu veriler doğrultusunda oluşan müşteri verilerine göre banka tarafından kampanya ve ürün satışlarında çok hızlı bir biçimde müşterisine ulaşabilmekte ve direk hedef kitleyi tutturmaktadır. Bu sebeple yüksek maliyeler ışığında reklam giderlerinden ziyade bu kitleye gerekli bankacılık ve finans ürünlerini satmakta ve yine maliyetlerini düşürmektedir.
- İnternet bankacılığı, bu kanalı kullanan müşterilerin bilgisi dâhilinde olmayan işlemlerden çok daha çabuk biçimde haberdar olmasına olanak sağlar. Bu da bankada hesaplarını bulunan kişilerce, sistem üzerinde ikinci bir kontrolör görevi görür. Yani bankalar açısından güvenlik seviyesinin etkin seviyede tutulmasında önemli role sahip olmuş olur.
- Kredi ve benzeri ürünlerin müşteriye satılmasında başvuruları çok daha hızlı alarak, banka içinde personeli aracılığı ile yaptığı işlerin maliyetini düşürür.
- Bankacılık işlemlerin daha kolay yapılabilmesini sağlar
- Hesapların bilgisayarda tutulmasının kolaylaştırılmasını sağlar
- Fiziki mekân ve mesai kavramlarının dışında bankacılık hizmetlerinin kesintiye uğramamasını sağlar
- Müşterilerine hızlı kredi alma fırsatı sunar
- Hizmet sunduğu finansal ürünlerin en hızlı şekilde müşterisine ulaşmasını sağlar (Kartal ve Pala,2010:44).

Bütün bu anlatımlar neticesinde internet bankacılığı ile yapılabilecek işlemlerin listesini oluşturmak gerekirse,

- Hesap açma ve kapama İşlemleri
- Hesap bakiyesi öğrenme ve ekstre İşlemleri
- Para Transfer işlemleri
- Ödeme işlemleri
- Havale işlemleri
- Müşterinin mevcut hesapları arasında transfer
- Elektronik Fon Transferi (Diğer banka hesaplarına transfer)
- Yurtdışına dövizli havale işlemleri
- Mevduat hesabından yatırım hesabına transfer işlemleri
- Vadesiz döviz hesabı açma işlemleri
- Vadeli hesap açma/kapama işlemleri
- İleri vadeli EFT emri işlemleri
- İleri vadeli havale emri işlemleri
- İleri tarihli işlemler güncellemesi veya iptal
- Herhangi bir transfer veya ödeme için talimat verme İşlemleri
- Posta talimatı verme SMS ve E-posta talimatı verme
- Yatırım hesabından mevduat hesabına transfer,
- Senet ödeme işlemleri
- Sosyal Güvenlik Pirimi ödemeleri
- Üniversite ödemeleri
- ÖSYM Ödemeleri
- Vergi ödeme işlemleri
- Motorlu taşıtlar vergisi ile trafik cezası ödemeleri
- Kredi kartı bilgileri görüntüleme
- Kredi kartı ekstre bilgileri öğrenme
- Kredi kartı borç ödeme işlemleri
- Kredi kartından nakit avans çekme
- Kredi kartı ekstrelerinin e-mail yolu ile gönderilmesi
- Sanal kart işlemleri
- Döviz Alım/Satım İşlemleri

- Yatırım İşlemleri
- Repo işlemleri
- Devlet tahvili işlemleri
- Hazine bonosu işlemleri
- Yatırım fonu alım/satım işlemleri
- Yabancı yatırım fonu işlemleri,
- Fon alım/satım emir takibi
- Hisse Senedi alım/satım işlemleri
- Lot altı alım/satım

İşlemleri şeklinde sıralanabilir. (Çakmak,Güneşer,Terzi,2011:12)

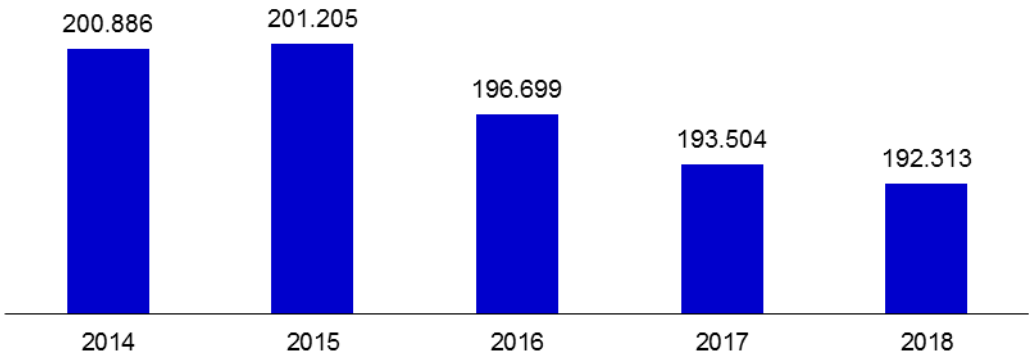
Tablo 6. Son Yedi Yıla İlişkin İnternet Bankacılığı Kullanan Müşteri Sayıları

	Bireysel				**Kurumsal**			**Toplam**	
	Sistemde Kayıtlı, En Az Bir Kez Login Olmuş Müşteri Sayısı	**Sistemde Kayıtlı, Son 1 Yıl İçinde En Az Bir Kez Login Olmuş Müşteri Sayısı**	**Aktif Müşteri Sayısı**	**Sistemde Kayıtlı, En Az Bir Kez Login Olmuş Müşteri Sayısı**	**Sistemde Kayıtlı, Son 1 Yıl İçinde En Az Bir Kez Login Olmuş Müşteri Sayısı**	**Aktif Müşteri Sayısı**	**Sistemde Kayıtlı, En Az Bir Kez Login Olmuş Müşteri Sayısı**	**Sistemde Kayıtlı, Son 1 Yıl İçinde En Az Bir Kez Login Olmuş Müşteri Sayısı**	**Aktif Müşteri Sayısı**
Dönem									
2012	22.610.971	13.883.544	**9.629.597**	2.192.771	1.131.488	**922.167**	24.803.742	15.015.032	**10.551.764**
2013	28.190.102	16.824.193	**11.422.331**	2.234.533	1.217.169	**1.013.621**	30.424.635	18.041.362	**12.435.952**
2014	34.047.501	19.614.641	**13.181.279**	2.323.690	1.399.384	**1.133.777**	36.371.191	21.014.025	**14.315.056**
2015	42.916.743	23.899.879	**16.169.883**	2.765.860	1.547.822	**1.250.568**	45.682.603	25.447.701	**25.447.701**
2016	51.482.322	27.547.115	**19.077.203**	2.901.106	1.657.391	**1.321.424**	54.383.428	29.204.506	**20.398.627**
2017	52.160.364	23.588.709	**12.076.781**	3.029.378	1.646.472	**1.246.160**	55.189.742	25.235.181	**13.322.941**
2018	61.118,837	22.202,690	**11.258,092**	3.629,378	1.743,884	**1.286,010**	64.748,215	23.946,574	**12.544,102**

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği verilerinden oluşturulmuştur.

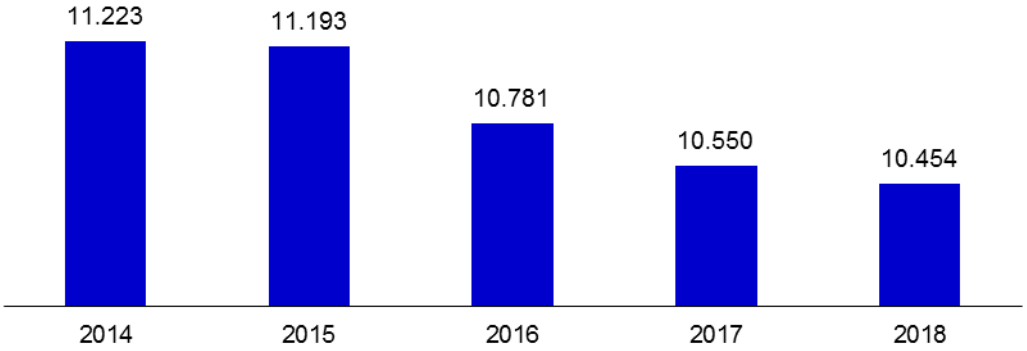
Yukarıdaki tablo ışığında yılara göre kullanıcı sayıları incelendiğinde kullanıcı sayılarının oldukça yüksek olması ve sistemi kullanmayan insanlarında da şube aracılığıyla bankacılık işlemlerini yaptığı düşünüldüğünde, aslında pazarın ne kadar büyük olduğu ve rekabetin boyunun hangi ölçüde olduğu çok daha net görülecektir.

Sonuç itibariyle yıllara göre bankaların gerek şube ve gerekse çalışan sayılarındaki düşüş incelendiğinde internet bankacılığı ve beraberinde getirdiği hizmetleri, insanların artan seviyede kullanmalarının da büyük rol oynadığı çok net olarak görünmektedir. Aşağıdaki tablolarda 2014 – 2018 yıllarındaki bankacılık sektörü çalışan sayıları ve aynı yıllardaki şube sayıları verilmiştir.

Şekil 11. Çalışan Sayısı (kişi)

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Şekil 12. Şube Sayısı (adet)

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

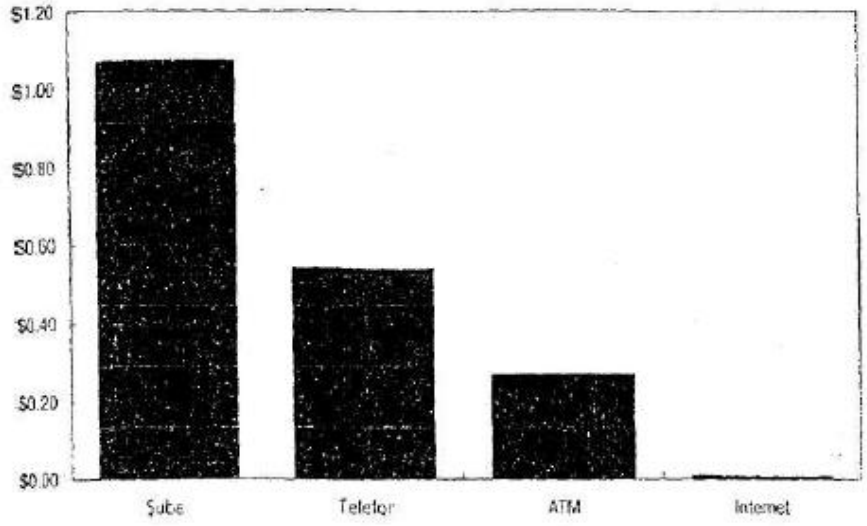
4.4. İnternet Bankacılığı ile Yıllara ilişkin Maliyetlerin Düşmesi

Bankacılık sektöründe a dan z ye tüm maliyetler göz önüne alındığında internet üzerinde yapılan işlemlerde çok daha az maliyetli olduğundan, bankaların ilgi odağı haline gelmiştir. Müşterilerin bankacılık ile ilgili işlemlerini neredeyse yüzde 90'a varan seviyelerde internet üzerinde yapmaları, bankaların için önemli derecede avantaj sağlamaktadır.

Yapılan incelemelerde, şube üzerinden yapılan herhangi bir işlemin maliyeti ortalama 1 dolar civarındayken, aynı işlem telefon bankacılığında ortalama 0.54 dolar, ATM' üzerinde 0.25 dolar civarlarındadır. Ancak internet bankacılığı üzerinde yapıldığında 0.01 dolar seviyelerine kadar düştüğü önemli gözlemler arasında yerini almıştır (Bayır, 1999: 20).

Yine bir başka yapılan bir araştırmaya göre Avrupa'da yapılan sıradan bir bankacılık işlemi için ortalama 2 Euro maliyet hesaplanırken, aynı işlemler için telefon bankacılığında 96 Sent, ATM kullanımı sırasında 22 Sent olarak hesaplanmıştır. Ancak internet bankacılığı aracılığıyla yapılan bu işlemde sadece 14 Sent olduğu belirtilmiştir. Bankalar açısından bu hizmetlerin maliyetlerinin düşmesi, karlılık oranlarını arttırdığından dolayı bir takım ödül ve promosyon çalışmaları ile müşterilerini internet bankacılığı kullanmaları önünde teşvik etmektedirler. (Ceylan,2013:42)

Bankaların etkin maliyetlerini düşürme yolunda müşterilerini internet bankacılığı kullanımına yönlendirmeleri yolunda birçok adım attığını görmekteyiz. Çok daha düşük işlem maliyetlerinin olduğu kesindir. Örneğin internet bankası işlem maliyetleri şube işlem maliyetlerinin yüzde1'i kadardır (Kayakutlu, 2000: 54).

Şekil 13. Bankaların İşlem Maliyetleri

Kaynak: KAYAKUTLU Gülgün, **Teknoloji-elektronik Ticaret,** Nokta Yayınları, Ankara, 2000 s. 54.

Bankaların etkin maliyetlerini düşürme yolunda müşterilerini internet bankacılığı kullanımına yönlendirmeleri yolunda birçok adım attığını görmekteyiz. Çünkü internet bankacılığı kullanan müşterilerin artmasıyla, bu hizmeti alan kullanıcılara sağlanan fayda ve hizmette herhangi bir eksiklik yaşanmamasına rağmen, bankacılık sektörü masraflarında ciddi ölçüde tasarruf etme olanağı bulmuştur. (Özkan ve İpekten,2012:661)

Tablo 7. Bankaların İşlem Maliyetleri

Yıllar	**Türkiye'nin Nüfusu**	**Çalışan Başına Ort. Nüfus (Kişi)**	**ATM Başına Ort. Nüfus (Kişi)**
2000	67.803.927	398	-
2001		497	-
2002		562	5.742
2003		570	5.462
2004		560	5.253
2005		545	4.862
2006		510	4.420
2007	70.586.256	466	3.930
2008	71.517.100	417	3.255
2009	72.561.312	421	3.049
2010	73.722.988	413	2.762
2011	74.724.269	412	2.464
2012	75.627.384	406	2.266
2013	76.667.864	388	2.002
2014	77.695.904	387	1.874
2015	78.741.053	391	1.899
2016	79.814.871	406	1.925
2017	80.810.525	418	1.949

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği ve Tuik istatistikleri

Tabloda da incelendiği üzere, 2000 yılından sonra 2017 yılına kadar nüfusta ciddi bir artış gözlemlenmiştir. 67 milyondan yaklaşık olarak 81 milyonun eşiğine dayanan bir nüfus olmasına karşın, bankalarda çalışan personel başına düşen kişi sayısında kayda değer bir artış olmamıştır. Oysa giderek artış gösteren nüfus karşısında kişi başına düşen müşteri sayısı ve atm başına düşen müşteri sayısının da aynı oranda artması gerekirdi. Burada anlaşılıyor ki: İnternet bankacılığı sayesinde bankalar hizmetlerini kesintiye uğratmadan, tüm hizmetlerini fazlasıyla müşterilerine sunmalarına rağmen, şubeleşme yönündeki yatırımlarını kısmış, karlılık oranını ciddi ölçüde arttırmışlardır. Ancak bu durumun istihdama olan olumsuz etkilerinden bahsetmekte mümkündür.

Netice itibariyle Türkiye'de 1995 ve -1999 yılları ele alındığında bu yıllar arasında internet kullanıcı sayısı artışı öyle azımsanamayacak bir seviyede olmuştur ki; bu seviyeye radyo ancak 75 yılda, televizyon ancak 50 yılda gelebilmiştir. Buda teknolojiye olan ilginin çok yüksek seviyelerde olduğunun en büyük kanıtıdır. (İleri ve İleri,2011:118)

SONUÇ:

Türkiye 1990 sonrası serbest piyasa modelini benimsemiş ve bunun sonucunda yeni bir sisteme geçmiş olmanın belirli sıkıntılarını yaşamıştır. Gerek yeni bir ekonomi anlayışına geçmiş olmak, gerek coğrafi konumu sebebiyle yanı başında yaşanan olumsuz olaylar, gerek dünya genelinde meydana gelen krizler ve yaşanan doğal afetler nedeniyle ekonomik anlamda oldukça zor günler geçirmiştir.

2000'li yılların başlarında gerekli mevzuatlar çıkartarak ekonomi ve bankacılık sektörü kırılganlığa karşı koruma altına alınmaya çalışılmış, IMF ile birtakım anlaşmalar imzalanmış, ekonomi önceki döneme göre daha istikrarlı bir raya oturtulmaya çalışılmıştır. Bu dönemde bankacılık sektörünün, yabancı sermaye için cazibesi artmış ve sektörde yabancı sermayenin payı artış göstermiştir.

Dünya genelinde fon arz edenler ile bu fonu talep edenler arasında köprü görevini üstlenen bankalar, ülke ekonomisi ve ekonomik istikrar için vazgeçilmez öneme sahiptir. Globalleşen dünyada teknolojinin gelişmesiyle bankaların hizmet türleri daha da çeşitlenmiş ve maliyetleri aşağı çekmek, kârlılık oranlarını arttırmak tüm sektörlerde olduğu gibi bankalar açısından da kaçınılmaz olmuştur.

Yabancı yatırımcılar yeni banka açmak veya ülke içindeki bankaları satın alma yoluyla Türkiye bankacılık sektörüne dâhil olmuşlardır. Ulusal bankalar ve yabancı bankaların bir arada bulunduğu sektörde rekabet ortamı oluşmuştur. Oluşan rekabet neticesinde bankalar kaynaklarını en etkin biçimde kullanmak adına eskiden kalan tek tip çalışma sistemini terk etmiş ve değişik yollar aramaya başlamıştır. Tüm dünyada teknolojinin hızlı gelişimine bağlı olarak bankalar ciddi yatırımlar yaparak alt yapılarını oluşturmuş ve bu bağlamada internet bankacılığı alanında birbirleriyle yarışmışlardır. Alternatif bir dağıtım kanalı olan internet bankacılığı ile hem müşterilerini elde tutma ve yeni müşteriler kazanma yoluna gitmiş, hem de müşterilerini internet bankacılığına yönlendirerek maliyetlerini çok düşük seviyelere getirme eğilimine girmişlerdir.

Çalışmadaki veriler incelendiğinde, Türkiye'de internet bankacılığının da yaygınlaşmasıyla bankaların kârlılık oranlarının olumlu yönde etkilendiği ifade

edilebilir. Kaldı ki yapılan bir çalışmada, aynı işlemin şube de 2 Euro, telefon bankacılığında 96 Sent, atm yardımıyla 22 Sent'e mal olduğu; ancak internet bankacılığı aracılıyla sadece 0,14 Sent ile yapılabildiği görülmektedir. Günümüz itibariyle, bankaların internet bankacılığı aracılığıyla işlerini yürütmeyen hali hazırdaki müşterilerini de sisteme dâhil etme adına daha yüksek çaba sarf edeceği kaçınılmaz bir gerçektir.

KAYNAKÇA

ACAR Okan, *2001 Krizi Sonrası Yeniden Yapılandırılan Türk Bankacılığının 2008 Küresel Krizinden Olumsuz Etkilenen Ülkelerden Ayrışması Üzerine Bir Model Önerisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Finans Bilim Dalı, (Basılmamış Doktora Lisans Tezi), İstanbul 2012, s. 38-45-46-87-89-174.

AÇIKGÖZ Ömer ve ÖZKAN Bülent. (2009). 1929 "*Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye Ekonomisine Etkileri*", Mevzuat Dergisi, 136, http://www.mevzuatdergisi.com/2009/04a/01.htm 01.05.2019).

AK Rengin, "*Yabancı Banka Girişinin Türk Ekonomisine Etkisi*", https://www.mevzuatdergisi.com/2007/11a/02.htm , (01.08.2019),

AKGÜÇ Öztin "*Türkiye'de Yabancı Bankalar*", Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 36, 2007, s 12-

AKGÜÇ Öztin, "*Türkiye'de Yabancı Bankalar*", Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 36, İstanbul, 2007, s.12-14-15.

AKKILIÇ, M. E. (2005), "Teknolojik Gelişmelerin Bankaların Dağıtım Kanallarının Yapısı Üzerine Etkileri", *DAUM Dergisi*, 3(2), s.110-114.

AKSOY Tamer, *Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler ve Türkiye'de Uluslar Üstü Bankacılık (Sistematik ve Analitik Bir Yaklaşım)*. Ankara, Sermaye Piyasası Kurulu, Yayın No, 109, 1998, S.44-45.

AKYAZ Haydar I ve ark, "*Türk Bankacılık Sektöründe Rekabet ve Kırılganlık*" Bankacılar Dergisi, Mart, 2009.

ALATAŞ Sedat, *Ekonomik Kalkınmayı Belirleyen Faktörler: Ampirik Bir Analiz*, (Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın, 2014, s:5.

ALTINTAŞ Halil, "*Bankacılık Krizleri, Nedenleri Ve Ekonomik Maliyetleri"*, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 22, Ocak-Haziran 2004, s. 40.

ALTINTAŞ Halil, "*Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri*", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 22, Ocak-Haziran 2004, ss. 39-61.

ARABACI, Havva, "*Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Gelişimi (2000-2016)*", Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 3, Sayfa: 25-42, 2018.

ARDIÇ Hülya, "*1994 ve 2001 Ekonomik Krizlerinin TCMB Bilançosunda Yarattığı Hareketlerin İncelenmesi*", Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB, Ankara, 2004, s.149.

ARDIÇ Hülya, "*1994 ve 2001 Ekonomik Krizlerinin TCMB Bilançosunda Yarattığı Hareketlerin İncelenmesi*", Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB, Ankara, 2004, s.149.

ARICAN Erişah, ve ark. "*Türk Bankacılık Sektöründe Ölçek Ekonomileri, Pazar Hakimiyeti Ve Rekabet Gücü, Maliyet Etkinliği Ve Ölçek Ekonomilerine İlişkin Ekonometrik Bir Uygulama*", *TBB Yayını*, 2011, s.118.

ARMAĞAN Ece, TEMEL Eren," Türkiye'de İnternet Bankacılığı Kullanımında Demografik Faktörlerin Tüketici Algısına Etkisi Üzerine Ampirik Bir Çalışma" *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:14, Sayı:2, Haziran, 2016, s. 413.

ARMAĞAN Ramazan, "Türkiye'de Gelir Ve Kurumlar Vergisi Oranlarında İndirimin Vergi Gelirleri Üzerine Etkileri." *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 12.3, 2007, s.228.

AYDIN Nurhan, *Bankacılık Uygulamaları*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, 2006. s.15-225

BABUŞCU Şenol, "*Yabancı Bankalar Neden Geliyor* ?", Ekonomist-2. http://senolbabuscu.com/index.php/ekonomist-teki-yazilarim/yabanci-bankalar-neden-geliyor, 08.04.2019

BABUŞÇU Şenol, ,"*Yabancı Bankalar Neden Geliyor ?*", Ekonomist-2. http://senolbabuscu.com/index.php/ekonomist-teki-yazilarim/yabanci-bankalar-neden-geliyor/, 01.05.2019.

Bağımsız Sosyal Bilimciler – İktisat Grubu, "*Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler*", Haziran, 2001.

BAYIR Belgin, "*Elektronik Ticaret*", Banka ve Para Teknolojileri Dergisi, Y.1 S.1 İstanbul, 1999.

BDDK Türkiye, "*Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi*", Nisan, 2009.

BDDK, "Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi", (2009): 7-11

BDDK, *Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler* /Aralık 2006, Sayı:1.

BERBER Metin, "*İktisadi Büyüme ve Kalkınma*", 3. Baskı, Trabzon: Derya Kitabevi, 2006, s.9

BERBER Metin, "*İktisadi Büyüme ve Kalkınma*", 3. Baskı, Trabzon: Derya Kitabevi, 2006, s.9

BİLGİLİ, Emine Seray, "*2000 ve 2001 Krizleri Sonrasında Türk Bankacılık Sisteminde Yeniden Yapılandırma Olayı*" Giresun, Haziran, 2012.

BÜYÜKSALVARCI Ahmet, "Yabancı Sermaye Yatırımlarının Türkiye'de Bankacılık Sektörüne Etkileri, (1990-2005) I." Büyüksalvarcı, Muhas*ebe ve Finansman Dergisi*, 38, 2008, s.188-189.

CELASUN Merih, "2001 Krizi, Öncesi Ve Sonrası" (Çevrimiçi) http://content.csbs.utah.edu/~ehrbar/erc2002/pdf/i053.pdf , 14.05.2019)

CEYLAN, Eyyüp Ensar, *İnternet Bankacılığı Ve Bankaların Hukuki Sorumlulukları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilişim Ve Teknoloji Hukuku Yüksek Lisans Programı, 2013, s.19-20-23-42.

ÇAKAR Vesile, "*Yabancı Sermayeli Banka Girişleri ve Ulusal Bankacılık Sektörleri Üzerindeki Etkileri*", Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Aralık, 2003, Ankara. S,95

ÇAKMAK, Ali Çağlar, GÜNEŞER M. Tahir ve TERZİ Hasan, "Bankaların Müşterilerine Sunduğu İnternet Bankacılığı Hizmetinin Müşteriler Tarafından Değerlendirilmesi: Karabük Şehir Merkezinde Uygulama." *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 1.31 (2011): s.11,12.

ÇIKRIKCI Mustafa, "Finansal Araçlar", (Çevrimiçi) http://www.kenancelik.com/documents/mcob.pdf, 01.08.2019

DİNÇER Ahmet, "*Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon, Ülke Deneyimleri Ve Türkiye İçin Öneriler*", Uzmanlık Tezi, DPT, 2006, s. 118.

DURAMAZ, Selim, "*Küresel Rekabet Ortamının Bankacılık Sistemine Yansıması: Yabancı Sermayeli Bankalar Ve Türk Bankacılık Sektörü*", 2016.

DÜĞER, Hakkı ve İSGENDER, Murad, "*Ekonomik Kalkınma Stratejileri Ve Bazı Ülke Deneyimleri*" Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 1999, s,5.

EĞİLMEZ Mahfi, KUMCU Ercan, "*Krizleri Nasıl Çıkardık",* İstanbul, Creative, 2001, s. 6-8.

EKİNCİ Ramazan ve K. Ö. K. Recep, "Rekabet ve Etkinlik: Avrupa Birliği Bankacılık Endüstrisi Üzerine Bir Uygulama." *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7.2 (2017): 172

EKREN, N. ve EMİRAL, F. "Türk Bankacılık Sisteminde Etkinlik Analizi (VZA Uygulaması)", 2002, s. 1.

ERCİŞLİ Nezih, "*İnternet Bankacılığı Uygulamaları ve İşletme Performansı Üzerine Etkileri (Denizbank Örnek Olay Çalışması)*", Konya, 2007.

ERDAĞ Mehmet Eser, "*Finansal Krizler: Kurumsal Yaklaşımlar ve Yaşanan Örnekler*", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2002, s.11.

ERGÜL Muhittin Kaan. "Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısı", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bankacılık Ana Bilim Dalı Uluslararası Bankacılık Ve Finans Yüksek Lisans Programı, İstanbul, 2014, s. 29-50.

EROĞLU Nadir, *Türkiye'de Parasal Kesim ve Merkez Bankası İşlemlerinin Analizi*, 2004, s.104.

ESEN Oğuz, "*Bankacılık Krizleri, Yeniden Yapılandırma Programları ve Türk Bankacılık Sektörü*", *Piyasa Dergisi*, Yıl:1, No:1, 2005, s.2.

GÖK A.C. ve ÖZDEMİR A. (2011). "Lojistik regresyon analizi ile banka sektör paylarının tahminlenmesi", İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 1.

GÜNAL Mehmet, "*Bankacılık Sektöründe Yabancılaşma*" http://mehmetgunal.com.tr/makale/Ocak/Bankac%FDl%FDk%20Sekt%F6r%FCnde%20Yabanc%FDla%FEma.pdf , (01.08.2019).

GÜNDOĞDU Aysel, "*Bankacılığın Temelleri"*, Ankara, 2016, s.70-79

İLERİ Yusuf Yalçın, İLERİ Hüseyin, "İnternet Bankacılığı Ve E-Ticaretin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri" *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, c,14, sayı.1-2, 2011, s.110-118.

İŞERİ Müge, ULUSAN Meltem, "Ülkemiz Bankacılık Sektöründe Yabancı Bankaların Yeri" *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 33, 2007, s.131-138.

KADIOĞLU Ferya, KOTAN Zelal, ŞAHİNBEYOĞLU Gülbin, "Kura Dayalı İstikrar Programı Uygulaması Ve Ödemeler Dengesi Gelişmeleri: Türkiye 2000", (Çevrimiçi) https://core.ac.uk/download/pdf/7061431.pdf, 01.08.2019.

KARACAOĞLAN Çağlar, *Yabancı Sermayeli Bankaların Türk Bankacılık Sektörüne Girişi*, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2011, s. 23-25-85-87-88-110.

KARACAOĞLAN, Çağlar, "*Yabancı Sermayeli Bankaların Türk Bankacılık Sektörüne Girişi*", Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.

KARAKURT Rıza, "*Gelişmekte Olan Ülkelerde Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermaye ve Türkiye*", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2007, s. 64-65.

KAYA, Emine Öner. "Sürdürülebilir kalkınma sürecinde bankaların rolü ve Türkiye'de sürdürülebilir bankacılık uygulamaları." İşletme Araştırmaları Dergisi 3 (2010): s.80.

KAYAKUTLU Gülgün, "*Teknoloji-elektronik Ticaret***"** Nokta Yayınları, Ankara, 2000 s. 54.

KAYAKUTLU Gülgün, *Teknoloji-Elektronik Ticaret,* Nokta Yayınları, Ankara, 2000, s. 54.

KESEBİR Murat. "Türkiye'de 2001 Krizi Sonrası Bankacılık Sektörünün Durumu, Yapısal Reformlar ile Son Yıllardaki Gelişmeler." *Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi,* 3.2 (2008): 7-8.

KİBRİTÇİOĞLU Aykut, "Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler 1969-2001", *Yeni Türkiye Dergisi*, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, 2001.

METE Bumin, *Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Bankalar*, Ankara, 2007, s. 132-133.

ÖZEL Nazlı Gamze, ŞAHİN İbrahim Erem ve GÖRAL Ramazan, "Türk Bankacılık Sektöründe Etkinlik Ve Verimlilik Analizinin Veri Zarflama Yöntemi İle İncelenmesi: 2013-2015 Dönemi Uygulaması." *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* (2017): 85-100.

ÖZKAN Tuba ve İPEKTEN Osman Berna. "İnternet Bankacılığı Kullanımını Etkileyen Faktörler, Atatürk Üniversitesi Personeli Üzerine Bir Uygulama." *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21.2 (2012): 647-664-661.

PALA, E. ve KARTAL, B. (2010), "Banka Müşterilerinin İnternet Bankacılığı ile İlgili Tutumlarına Yönelik Bir Pilot Araştırma", *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 17(2), 44-46.

Sabah Gazetesi, “2001 Krizinin Saklı Tarihi”, http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2011/02/22/2001_krizinin_gizli_tarihi , 04.06.2011.

SOYLUOĞLU Rıza, *Türkiye’deki Yabancı Banka Girişleri ve Etkileri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Dönem Sonu Projesi, Ankara, 2008. S.47.

SOYLUOĞLU Rıza, “*Türkiye’deki Yabancı Banka Girişleri ve Etkileri*”, Ankara, 2008.

SÖNMEZ İ. Hakkı, “*Türk Mali Sisteminde Bankacılık Sektörünün Yeri, Önemi ve Sorunları*”, Erciyes Üniversitesi.

TABAN Sami, Muhsin Kar, “Kalkınma Ekonomisi”, 2014, s:3-4

TANDOĞAN Dilek ve ÖZYURT Hasan, “*Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme ve Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma Üzerine Etkisi-Türkiye Ekonomisi Üzerine Nedensellik Testleri (1981-2009)*”, Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi, 2013, Cilt: XXXV, Sayı: II, ss: 49-80.

TANDOĞAN, Dilek, and Hasan ÖZYURT. "Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme Ve Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma Üzerine Etkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Nedensellik Testleri (1981-2009)." *Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi* CİLT XXXV, SAYI II, İstanbul, 20, s.53-69.

TARHAN Vefa, (Çevrimiçi) https://t24.com.tr/yazarlar/vefa-tarhan/ekonomilerin-kirilganliginda-bankacilik-sektorunun-onemi,9719 , 01.07.2019

TAŞAR, M. Okan. “Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” Ve Makro Ekonomik Etkilerinin Analizi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2010, 3.1: 76-97.

TURGUT, Ahmet ve Ertay, HACI İsa, “*Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi-Türkiye Üzerine Nedensellik Analizi*”, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, ss: 114-128.

Türkiye Bankalar Birliği, “*Mali Tablolar*” https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/veri-sorgulama-sistemi/mali-tablolar/71 ,(01.08.2019)

UYGUR Ercan, *Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım Ve 2001 Şubat Krizleri*, Türkiye Ekonomi Kurumu,7 Nisan, 2001, s.8.

UYGUR,. Ercan "*Krizden Krize Türkiye – 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri*", 7 Nisan, 2001.

UZUN Uğur ve BERBEROĞLU Murat, "*İnternet Bankacılığı Hizmetlerinin Banka Performansı Üzerine Etkisi*", Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 2017.

UZUNDAĞ Şükrü, "Türkiye'de İnternet Bankacılığının Gelişimi ve İnternet Bankacılığına İlişkin Tüketici Davranışları Analizi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Aydın, 2013.

YAĞCILAR, Gamze Göçmen, "*Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi*", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal ilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Isparta, 2010.

YANIK Hatice, "Bankacılık Sektörünün Ekonomik Kalkınmaya Etkileri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2008, s.105-106.

YANIK Hatice, *Bankacılık Sektörünün Ekonomik Kalkınmaya Etkileri*, Marmara Üniversitesi Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü, Bankacılık Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008, s.70.

YANIK, Hatice, "*Bankacılık Sektörünün Ekonomik Kalkınmaya Etkileri*", Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Anabilim Dalı, İstanbul, 2008.

YAŞA Ahu, " *Bankacılık Sektöründe Etkinlik Ve Veri Zarflama Analizi Yöntemi İle Ölçülmesi*" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Ankara, 2008, s.6.

YILDIRIM, Oğuz, Anadolu Üniversitesi, "*Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Finansal Krizler (1980-2002) - (Nedenleri, Sonuçları ve Ekonomik Etkileri)"*, 2004.

YİĞİTOĞLU Ali İhsan, "*2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinin ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi*", Sosyo Ekonomi 2005-1.

(Milliyet, "Ekonomide 2001 Yılı" http://www.milliyet.com.tr/content/dosya/almanak2001/ekonomi2001.html, 14.05.2019)

"Türkiye'de Yabancı Bankalar" (Çevrimiçi), https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/turkiyede_yabanci_bankalar.pdf, 01.06.2019

"*Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı*, (Çevrimiçi) http://w.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/ekoprogram/program.pdf